

İslam Hukuku, Mecelle ve Türk Hukukunda Beğenme Şartıyla Satış Üzerine Bir İnceleme

AHMET AKMAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Türkiye

Necmettin Erbakan University Faculty of Law, Turkey

aakman@erbakan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8697-1662>

Öz

Türk Borçlar Kanununda beğenme koşulu ile satış, alıcının satılanı deneyerek veya gözden geçirerek beğenmesi koşuluyla yapılan satış olarak tanımlanır. Satış sözleşmesinin bu türünde alıcı satılanı kabul edip etmemekte tamamen serbest hareket eder. İradesi beğenme yönünde olursa geçerli bir satış sözleşmesi olarak hüküm ve sonuçlar doğurur. Alıcı beğenme şartına bağlı olarak geciktirici iradi bir hakka sahip olmuş olur. Bekleme döneminde tarafların hak ve borçları söz konusudur. Bu dönemde alıcı maldan bazı yararlar elde etmiş olabilir. İradesi olumlu olduğunda bunlara sahip olmaya devam eder, aksi halde iade etmesi gerekecektir. Beğenme şartıyla satış sözleşmesi Türk Borçlar Kanununda 249-252 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu satış türünün tanımı ise md. 249'da verilmiştir. Bu maddeye göre, "Beğenme koşuluyla satış, alıcının satılanı deneyerek veya gözden geçirerek beğenmesi koşuluyla yapılan satıştır." Yine kanun tarafların hak ve borçlarını 250. maddede tespit etmiştir. Buna göre, "Beğenme koşuluyla satışta alıcı, satılanı kabul etmekte veya hiçbir sebep göstermeksizin geri vermekte serbesttir. Satılan, alıcının zilyetliğine geçmiş olsa bile, satılanın mülkiyeti, beğenme koşulunun gerçekleştiği ana kadar satıcıya kalır." İslam hukukunda ve Mecelle'de bu müessesenin bir benzerini görmek mümkündür. Mecelle bu türden bir sözleşme için iki kavram kullanır: *Sevm-i şirâ'* ve *sevm-i nazâr*. Bunlardan özellikle ilki beğenme koşulu ile satışla birçok bakımdan benzerlik gösterir. Bu sözleşme türünde malın beğenme şartına bağlı olarak teslimi söz konusudur. Ayrıca bedel taraflar arasında belirlenmiş ve üzerinde mutabık kalmıştır. Bedel konusundaki bu hususiyet satılanın hasarı konusunda belirleyici olmaktadır. *Sevm-i şirâ'* yolu ile satış sözleşmesinde bedelin konuşulmuş ve üzerinde anlaşılması önemli bir husustur. Ayrıca alıcının malı teslim alması gerektiği de Mecelle md. 298'de ifade edilmiştir. Mecelle md. 299'da düzenlenmiş *sevm-i nazârda* ise malı görmek ve başkasına göstermek üzerinde durulmuştur. Bu ikincideki sorumluluk ilkinden farklı olarak emanet kapsamında değerlendirilmiştir. *Sevm-i şirâ'* ve *nazâr* arasında belirtilen farklar dikkate alındığında, *sevm-i şirâ'*'nin Türk hukukunda yer alan beğenme koşuluyla satış hükümleri ile önemli ölçüde benzerlik arz ettiği göze çarpar. Bu benzerliklerden en önemlisi genel görüşe göre beğenme şartıyla satış sözleşmesinin geciktirici şarta rağmen kurulmuş olması itibarıyla *sevm-i şirâ'*'da olduğu gibi teslimine bağlı olarak hasarın alıcıya geçmesidir. Çalışma konuyu ağırlıklı olarak Mecelle özelinde ve İslam hukuku bakımından ele almakta, Türk Hukuku ile önemli ayırım ve benzeşim noktalarında konunun özü itibarıyla karşılaştırmalar yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Türk Borçlar Hukuku, Sözleşme, Sözleşmenin Tarafları, Beğenme Koşuluyla Satış, Bağlayıcılık, Hasar, Sorumluluk.

A Study on Saling by Condition of Approval in Islamic Law, *Majalla* and Turkish Law Abstract

In the Turkish Code of Obligations, saling by condition of approval is defined as a sale made on the condition that the buyer likes the purchased goods by trying or inspecting it. In this type of sales contract, the buyer is completely free to accept or return the sold goods. If the will is to like, the sale is completed as a valid sales contract. The buyer has a discretionary right to return, depending on the condition of approval. There are rights and obligations of the parties in the waiting period. During this period, the buyer may have benefited from the goods. When his will is positive, he continues to have the goods; otherwise, he will have to return them. Saling by condition of approval is regulated between articles 249-251 in the Turkish Code of Obligations. The definition of this type of sale is given in article 249. According to this article, "Sale by condition of approval is a sale on the condition of approval by the buyer through trying or inspecting on purchased goods." Again, the law determined the rights and obligations of the parties in Article 250. According to this, "In a sale by condition of approval, the buyer is free to accept or return the sold goods object without having to indicate any reason. Even if the sold goods object passed into the buyer's possession, ownership of it remains with the buyer until the condition of approval is fulfilled." It is possible to see a similar institution in the Islamic Ottoman law in *Majalla*. *Majalla* uses two concepts for this type of contract. These are *sawm-i shirā* and *sawm-i nazar*. In particular, the first of these is similar to sales in many respects with the condition of approval. In this type of contract, the delivery of the goods is subject to the condition of appreciation. In addition, the price was determined and agreed upon between the parties. This feature regarding the price is decisive for the damage of the sold goods. It is important that the price has been discussed and agreed upon in the sales contract by way of *sawm-i shirā*. In addition, the buyer should take delivery of the goods was expressed in article 298 of *Majalla*. *Sawm-i nazar* also focused on to see and show someone else the goods, which was regulated in article 299 of *Majalla*. Unlike the first, the responsibility in the second is considered within the scope of entrusting (*amānah*). Considering the differences between *sawm-i shirā* and *sawm-i nazar*, it is striking that the term of *sawm-i shirā* is remarkably similar to the sale by condition of approval in Turkish law. The most important of these similarities is that the sale by condition of approval was established despite the delayed condition, the damage passes to the buyer, as in the case of *sawm-i shirā*, depending on the delivery. This study mainly deals with the subject in terms of *Majalla* and Islamic law and makes comparisons with Turkish law in terms of the important distinctive and similar points of the subject.

Keywords: Islamic Law, Turkish Law of Obligations, Contract, Contracting Parties, Saling by Condition of Approval, Bindingness, Damage, Liability.

1. İslam Hukukunda Genel Olarak Satış Sözleşmesinde Teslim (*el-Ḳabḍ*) ve Mahiyeti

İslam hukukunda temelde icap ve kabul, sözleşmenin kuruluşu (*el-in'ikād*) için yeterlidir. Sözleşmenin kuruluşu ile de mülkiyet alıcı ve satıcı için gerçekleşir. Ancak şart muhayyerliği mülkiyetin devrini bir süre erteler. Ayrıca satış sözleşmesinin konusu olan malın da (*el-mebūr*) alıcıya intikali gerekir ki, bu husus özellikle mala ilişkin sorumluluğun kime ve ne şekilde ait olduğunu ortaya koymak ve tasarruf imkanı için gereklidir.¹ Türk hukukunda sözleşmenin kuruluşu sadece mülkiyetin intikali borcunu doğurur. Türk Borçlar Kanunu (TBK) 207. maddeye göre, mülkiyetin intikali

¹ Halil Arslanlı, "Mecellede Hasar," 248, 249.

için ayrıca teslim gerekir. Hukuk sistemlerinde teslim yüklenen anlamdan ayrı olarak sözleşmenin gayesinin tahakkuku için sözleşmenin konusu olan malın türüne ve vasfına göre teslim edilmesi/alınması gerekir. Teslim, lügat olarak ele geçirmek, elde tutmak, elle tutup almak anlamlarına gelmektedir.² İstilah anlamı lügat anlamına yakın olarak bir şeyi ele geçirmek ve onda hakimiyet sağlamak, buna imkan sağlanması, varsa önündeki engellerin izalesi ve bu ele geçirmeye bağlanan hukuki sonuçları ifade eder.³ Mecelle'de yapılan sözleşmeye istinaden bir malı teslim almak (*el-kabd*), zilyetliğine geçirmek veya almak anlamlarında yaygın olarak kullanılmaktadır.⁴ Kabzın *hiyāze*⁵ ve daha çok elde bulundurma, tutma anlamında zilyetlik terimi ile anlam yakınlığı mevcuttur. Menkullerde ve gayrimenkullerde farklı usullere göre teslimin yerine getiriliş türleri ve dolayısıyla zilyetliğin sağlanması söz konusudur.⁶ Menkullerdeki teslimde gerçek anlamda bir intikal söz konusu olduğu halde⁷ gayrimenkullerde sözleşmenin diğer tarafının istifadesine hazır hale getirmek maksadıyla tahliye ve kullanıma tahsis, alıcının istifadesine izin ve imkan verir halde bulundurmak -örneğin anahtarın müşteriye teslimi- gibi şekillerle teslim gerçekleşmiş olabilmektedir.⁸ Menkullerde zilyetliğin devri ile sözleşme konusu mal üzerinde herhangi bir engelleme olmaksızın tasarruf yetkisi de devredilmiş olur.⁹ Burada özellikle Mâlikilerde örfün belirleyici önemi vardır.¹⁰ Mal üzerinde tasarrufu mümkün kılacak şekilde engellerin kaldırılarak onun elde edilmesinin mümkün kılınması (*et-temkîn*) önemlidir.¹¹ Müşteri ile mal arasında var olan tasarruf engellerinin giderilmesi gerekir. Malın teslim külfeti satıcıya, bedelin (*eş-şemen*) teslim külfeti ise müşteriye ait olması genel bir kaide olarak ortaya

² Ebü'l-Faḍl Cemâluddîn Muḥammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 12:310 vd.

³ Muḥammed b. Aḥmed es-Seraḥsî, *el-Mebsûṭ*, 13:75; Mustafa Kispet, "İslam Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi," (doktora tezi), 36.

⁴ Bkz. Mecelle md. 54, 57, 186, 229 ve 252 vd.

⁵ *el-Hiyāze*: Bir mal üzerinde fiili hakimiyet ile tasarruf edebilme imkan ve yetkisi. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 196.

⁶ 'Abdullaṭîf Manşûr, *el-Kabdü ve Eşeruhü fî'l-'Ukûd*, 9-10; Şevket Topal, *İslâm Hukukunda Satış Akdi ve Mülkiyet*, 104.

⁷ Manşûr b. Yûnus b. Şalâhiddîn el-Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 3:246.

⁸ Ebü İshâk Cemâluddîn İbrâhîm b. 'Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 2:71; el-Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ'*, 3:24; 'Alâ'uddîn Ebü Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Şanâ'i' fî Tertibi's-Şerâ'i'*, 5:246; Ebü'l-'Abbâs Şihâbuddîn Aḥmed b. İdrîs el-Karâfî, *ez-Zehîra*, 5:132; *el-Mevsû'atu'l-Fıkhiyyetu'l-Kuveytiyye*, 32:298; Mecelle md. 263.

⁹ Zeki Yaka, "İslâm Hukukunda Zilyedliğin Hukuki Fonksiyonu," 63.

¹⁰ Ebü'l-Velid Muḥammed b. Aḥmed el-Kurṭubî İbn Ruşd, *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Mukteşid*, 3:201-202; Ebü'l-Berekât Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed ed-Derdîr el-'Adevî, *eş-Şerḥu'l-Kebîr* 3:2; *Mecelletu Mecma'ül-Fıkhi'l-İslâmî*, 6/1:771, Karar no: 55/4/6.

¹¹ el-Ḥatîb Şemsuddîn Muḥammed b. Aḥmed eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3:465; el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Şanâ'i'*, 5:148; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, 5:122-123; 'Abdullaṭîf Manşûr, *el-Kabdü ve Eşeruhu fî'l-'Ukûd*, 10.

çıkar. Bedelin teslim edilmesi de aslında yine bu anlayıştan doğmaktadır.¹² Hatta yakınlık da teslimde kriter olarak düşünülmüştür.¹³ Hanbelilerde de genel olarak örfte itibar edilir ve ölçü (*keylî*) ve tartı (*veznî*) ile satılan mallarda ölçme ve tartma işlemlerinin yapılması ile teslim arasında yakın ilişki vardır.¹⁴ Hz. Peygamberin satın alınan yiyeceklerin tartılıp ölçülmedikçe satışını yasaklaması¹⁵ bu türden menkullerin nasıl teslim alınacağına da işaret etmektedir.¹⁶ Zilyetliğin fiilen devredilmesi *kaḥd-ı haḳîkîyi*, tahliye ise *kaḥd-ı hükmiyi* ifade eder. Hükmi kabzda karşı tarafın teslim alacağı ortamı oluşturmak önemli olup, bu konuda hukuki kurallar yanında örf de itibar edilir.¹⁷ Ayrıca genel olarak teslim şekilleri konusunda örfün belirleyici etkisi vardır.¹⁸

Müşterinin satın alma maksadıyla, fiyatı belli olan bir malı muayene düşüncesi ile teslim alarak, beğenmesi haline bağlı kılınmış bir satış türü olan *sevm-i şirâ*¹⁹ yoluyla olan teslimde, bu işlemin sahih olması için satıcının izni ve tarafların teslim/tesellüm işlemine ehil olmaları gerekir. Akıl ve temyiz gücüne sahip olmanın Hanefilerde gerekli olmasından dolayı akli olmayanın ve mümeyyiz olmayan çocuğun kabzı hukuken geçerli değildir. Büluğa ermemiş çocuklar için hibe ve vasiyet gibi sırf faydasına olanlarda teslim alma geçerli görülürken, sırf zararına olan aynı muameleler geçerli olmamakta, kira ve *bey'* akdi (satış sözleşmesi) gibi ikisi arasında yer alan muameleler ile bunlara bağlı teslimlerde ise velisinin izin yahut icazeti aranmaktadır.²⁰ Teslim alan tarafın savurganlık (*es-sefeh*) ve bunama (*el-ateh*) gibi kısıtlılık (*el-hacr*) sebepleri söz konusu olduğunda da yapılan işlem sahih olmamaktadır.²¹ *Sevm-i şirâ*' yoluyla teslimde malın malik yahut

¹² el-Kāsānî, *Bedā'î'u's-Şanā'î*, 5:248; 'Alā'uddîn Muḥammed b. 'Alî b. Muḥammed ed-Dimeşkî el-Ḥaskefî, *Durru'l-Muḥtâr Şerḫu Tenviri'l-Ebşâr*, 400; Mecelle md. 288, 289.

¹³ Muḥammed Emin b. 'Umar b. 'Abdul'azîz İbn 'Âbidîn, *Raddu'l-Muḥtâr 'ala'd-Durri'l-Muḥtâr*, 4:561-562.

¹⁴ Ebû Muḥammed Muvaffaḳuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, 3:489, 4:86.

¹⁵ el-Buḫârî, el-Buyû', 51, 54, 55; Muslim, el-Buyû', 34; İbn Mâce, et-Ticârât, 37; Ayrıca bkz. el-Ḳarâfî, *ez-Zeḫîra*, 5:14; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıḳhu'l-Hanefiyyu'l-Muyesser*, 1:542.

¹⁶ *el-Mevsû'atu'l-Fıḳhiyyetu'l-Kuveytiyye*, 9:41; Arif Atalay, "İslam Hukukunda Kabz," (doktora tezi), 121.

¹⁷ *Mecelletu Mecma'î'l-Fıḳhi'l-İslâmî*, 6/1:771, Karar no: 55/4/6; Mustafa Kisbet, "İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi," 2.

¹⁸ 'Abdullaṭîf Manşûr, *el-Kabḫu ve Eşeruhu fî'l-Ukûd*, 8; Zeki Yaka, "İslam Hukukunda Zilyedlik ve Mülkiyet Arasındaki Farklar," 40; Mustafa Kisbet, "İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri," 477, 682-684; H. Yunus Apaydın, "Kabz," 24:46, 47.

¹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıḳhiyye Kamusu*, 6:55; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstilâhları Kâmûsu*, 1121.

²⁰ el-Kāsānî, *Bedā'î'u's-Şanā'î*, 5:251, 252; 'Alā'uddîn b. 'Abdurrazzâḳ, *et-Teḳābuḫ fî'l-Fıḳhi'l-İslâmî ve Eşeruhu 'ale'l-Buyû'î'l-Mu'aşira*, 100.

²¹ İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, 4:247, 5:406; Muştafâ Aḥmed ez-Zerḳâ, *el-Medḫalu'l-Fıḳhiyyu'l-Âmm*, 1:500.

teslime yetkili temsilcinin izniyle teslim edilmesi alıcının zilyetliğinin sahih ve geçerli olması için gereklidir. Geçerli bir kabzın meydana gelmesi için sözleşme konusu mala başkasının hakkı taalluk etmemelidir. Örneğin Haneî ve Şâfiî'lerde teslim edilecek evin içinde satıcıya ait malların olmaması ve boş olarak tahliyesi gereklidir. Mâlikilerde de kabzın gerçekleşmesi için evin boş teslim edilmesi gerekir.²² Mal üzerinde birden fazla kişinin mülkiyet hakkı olduğunda esasen *sevm-i şirâ*'da bu sebeple ortaya çıkabilecek hukuki veya fiili engeller tasarrufa da engel olduğundan, Hanefilerde, bu durumda diğer mezheplerden farklı olarak yapılan kabzın hukuken gerçekleşmesi mümkün görülmez.²³

Sözleşmenin gerçekte kurulmamış olduğu kabulüne dayanan batıl sözleşmede tazmin sorumluluğu satıcının üzerindedir. Sözleşme teşekkül etmemiş ve hasar da alıcıya intikal etmemiştir. Bu durumda bir şekilde satıcıdan izinli olarak mal kabz edilmişse Mecelle 370. maddede düzenlendiği şekliyle Hanefilere göre, alıcı bakımından emanet hükmünde olup, bu çerçevede ancak kusurlu ve hukuka aykırı fiiller (*et-takşir* ve *et-te'addi*) ile sorumluluk ortaya çıkar.²⁴ Cumhurda, bu durumdaki kabzla dahi alıcının tazmin sorumluluğu oluşur. Çünkü bu şekilde elde bulundurma *sevm-i şirâ*'daki elde bulundurmadan farklı olmamaktadır. Ancak Hanefiler bu noktada batıl sözleşme ile elde bulundurmanın *sevm-i şirâ*'daki tazmin sebebinden mahiyeti itibariyle farklı olduğunu ve hatta daha güçlü olup, bunun da sorumlulukta bir derece farkı oluşturduğunu belirtirler.²⁵

Cumhurdan farklı olarak Hanefilerde bir kategori olarak gördüğümüz *fâsid bey*'de ise,²⁶ kabz hüküm doğurur ve teslimle birlikte mülkiyet gerçekleşir.²⁷ Mecelle 371. maddeye göre teslimle mülkiyetle birlikte hasar

²² el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'i'*, 5:173, 244; eş-Şirbīnī, *Muğni'l-Muhtâc*, 2:461.

²³ el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'i'*, 4:194; Krş. Ebü 'Abdillāh Muḥammed b. İdrīs eş-Şâfi'î, *el-Umm*, 4:28; el-Buhūtī, *Keşşāfu'l-Kinā'*, 4:564.

²⁴ İbn 'Âbidīn, *Raddu'l-Muhtâr*, 5:59; Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 84; Vehbe ez-Zuhaylî, *Nazarîyyetu'd-Damân*, 22, 134; Ahmet Akman, *İslâm Hukukunda Akdî Mesuliyet ve Tazminat (Türk Borçlar Hukuku Mukayeseli)*, 192-193; Mecelle md. 768; 'Alî Ḥaydar Efendî, *Dururu'l-Hukkâm Şerḥu Mecelleti'l-Ahkâm*, 2:1291, 1293. Emanet sorumluluğuna ilişkin bkz. Mustafa Ünal, *İslâm Hukukunda Haksız Fiil Sorumluluğu*, 222.

²⁵ Şemsuddīn Ebü 'Abdillāh Muḥammed b. Muḥammed b. 'Abdirrahmān el-Ḥaṭṭāb, *Mevāhibu'l-Celîl fî Şerḥi Muhtaşari'l-Ḥalîl*, 4:380; el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'i'*, 5:305; 'Uşman b. 'Alî ez-Zeylā'î, *Tebyīnu'l-Ḥakā'ik Şerḥu Kenzi'd-Deḳā'ik*, 4:44; Ebü Muḥammed b. Ğānim b. Muḥammed el-Bağdādî, *Mecma'u'd-Damānât*, 215; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:252; ez-Zuhaylî, *Nazarîyyetu'd-Damân*, 134; *el-Mevsû'atu'l-Fıkhîyyetu'l-Kuveytîyye*, 28:239.

²⁶ el-Ḥaṭṭāb, *el-Mevāhib*, 4:380; Ebü'l-Kāsim Muḥammed b. Aḥmed İbn Cuzeyy, *el-Ḳavānīnu'l-Fıkhîyye*, 164, 170; Hayreddin Karaman "Akid," 2:256.

²⁷ İbn 'Âbidīn, *Raddu'l-Muhtâr* 5:49, 50; Ebü'l-'Abbās Şihābuddīn Aḥmed b. Muḥammed el-Ḥamevî, *Ġamzu 'Uyūni'l-Beşā'ir*, 2:273, 275; Ebü 'Abdillāh Şemsuddīn Muḥammed er-Ramlî, *Nihāyetu'l-Muhtâc ilâ Şerḥi'l-Minhâc*, 4:282; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-Muyesser*, 1:449; Çeker, *İslam Hukukunda*

da alıcıya intikal etmiştir. Burada emanet sorumluluğu söz konusu değildir. Tazmin sorumluluğu kapsamında alıcı tazmin şartları gerçekleştiğinde malın misli yahut kıymetini tazmin eder. Bu hallerde aynı zamanda fasit sözleşmede aslında yapılması gerekli olan fesih imkanı da fiilen ortadan kalkacaktır. Bunlar; müşterinin yanında malın telef olması, misli mal ise onu tüketmesi, satış ve hibe gibi sahih bir tasarrufla elinden çıkarması ve malın kendisinde ilave meydana getirilmesi ile buğdaydan un elde edilmesi gibi başka bir ürüne dönüştürülmesi sayılabilir.²⁸ Fasit sözleşmede alıcıdan mülkiyetin nakli sonucunu doğuran bu gibi tasarruflar ile sözleşmenin fasit olma vasfı da ortadan kalkmış olmaktadır. Ancak kabzın satıcının izni dışında gerçekleşmesi durumunda, alıcı tarafından yapılacak tasarrufların hiçbiri geçerli olmayacaktır.²⁹ Bu durumdaki sorumluluğun kusurun varlığına dayanan emanet sorumluluğunun aksine tamamen *damān sorumluluğu*³⁰ kapsamında cereyan etmesi de tabii olacaktır.³¹ Bu sorumluluk türünde *emanet sorumluluğundan* farklı olarak müşteri *taḫṣīr* ve *te'addī* olmasa da tazmin sorumlusu olmaktadır.³² Fasit sözleşmedeki kabz ile mülkiyetin oluşmayacağını düşünen Şāfi'î ve Ḥanbelîlerde alıcının tasarruflarının da bu sebeple kısıtlı olması dolayısıyla, sorumluluk maldaki artış ve eksilme üzerinde cereyan eder. Bu durumdaki malda tasarrufta bulunmak, zilyetlik satıcının izni ile elde edildiğinde geçerli olmaktadır.³³

2. *Sevm-i Şirā'* ve *Sevm-i Nazarın Kavramsal Mahiyeti ve Bazı Akit Türleriyle İlişkisi*

Es-sevm sözlük anlamı itibariyle *s-v-m* kökünden mastar olarak malı satış için sunmak,³⁴ *el-musāveme* ise; taraflar arasında satışa sunulan mal üzerinde bir satış akdi kurulması amacıyla pazarlığın yapılmasını ifade eder.³⁵ *Musāveme*, maliyet üzerine kar konularak yapılan murabahadan,

Akidler, 83; Arslanlı, "Mecellede Hasar," 250; Mustafa Ünal, "İslam Borçlar Hukukunda Fesad Müeyyidesi ile Kısmi Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Müeyyidelerinin Mukayesesi," 457.

²⁸ es-Seraḫsī, *el-Mebsūt*, 13, 49; el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'ī*, 5:272; İbn 'Abidīn, *Raddu'l-Muḥtār*, c. 5, s. 60; Ebū'l-Ferac Zeynuddīn 'Abdurrahmān b. Aḫmed İbn Raceb, *el-Ḳavā'id*, 67; Mecelle, md. 372.

²⁹ el-Ḥamevī, *Ġamzu 'Uyūni'l-Beşā'ir*, 2:290; *el-Mevsū'atu'l-Fıḫhiyyetu'l-Kuveyyiyye*, 28:240; Ünal, "İslam Borçlar Hukukunda Fesad Müeyyidesi İle Kısmi Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Müeyyidelerinin Mukayesesi," 547.

³⁰ Alī el-Ḥafīf, *eḏ-Damān fī'l-Fıḫhi'l-İslāmī*, 8 vd.; Mecelle, md. 416.

³¹ el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'ī*, 5:156, 158, 304; İbn Ruşd, *el-Bidāye*, 3:208; ez-Zuḫaylī, *Nazarıyyetu'd-Damān*, 22, 134.

³² ez-Zeyla'ī, *Tebyīnu'l-Ḥaḳā'ik Şerḫu Kenzi'd-Deḳā'ik*, 5:135; *el-Mevsū'atu'l-Fıḫhiyyetu'l-Kuveyyiyye*, 28:258; Bkz. Kemal Yıldız, *İslām Sorumluluk Hukuku Akit Dışı Sorumluluk*, 35, 93 vd.

³³ el-Buhūtī, *Keşşāfu'l-Ḳinā'*, 3:370; el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'ī*, 5:304; eş-Şirāzī, *el-Muhezzeb*, 2:23; er-Ramlī, *Nihāyetu'l-Muḥtāc ilā Şerḫi'l-Minhāc*, 4:77.

³⁴ İbn Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 12:310.

³⁵ İbn Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 12:311; Ebū'l-Feyḏ Muhammed ez-Zebīdī, *Tācu'l-'Arūs*, 32:429.

maliyetine satış olarak bilinen *et-tevliyeden* ve maliyetinin altında satış olarak kabul edilen vadiadan farklı olarak, malın maliyet değeri söz konusu edilmeksizin belli bir fiyat üzerinden satışa konu edilmesidir.³⁶ *Musâveme* hakkında yapılan çeşitli tanımlarda özellikle maliyetin söz konusu edilmemesi üzerinde yoğunlaşmış olup umumiyetle pazarda gerçekleşen doğrudan satış fiyatı üzerine yapılan alışverişler bu şekilde olmaktadır.³⁷

eş-Şirâ' kelimesi daha çok *bey'* ve *şirâ'* şeklinde birlikte kullanılan alım-satım akdi anlamındadır. Gerçekte bunlardan *bey'* daha çok satıma, *şirâ'* ise alım yani satın almaya hamledilir.³⁸ Ancak her iki anlamda da kullanıldıkları varittir. Kur'an-ı Kerim'de *şirâ'* kelimesi kullanımına misal olmak üzere Hz. Yusuf ile alakalı, "Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı."³⁹ kıssasında bu anlamlara işaret vardır. 818 sayılı eski Borçlar Kanunundaki (*bey'*) kavramı, 6098 sayılı yeni Borçlar Kanununda satış sözleşmesi ile ifade edilmiştir. Bu noktada *sevm-i şirâ'* kavramını Mecelle'nin 298. maddesine uygun olarak alıcının beğenirse satın almak kastıyla fiyatı belirlenmiş malı satıcıdan teslim alması şeklinde ifade etmek mümkündür. Malın bedeli üzerinde mutabakat sağlanmış olması *sevm-i şirâ'* terimi ile, malın bedeli üzerinde konuşulmuş olup olmamasından bağımsız olarak sadece bakıp, göstermek düşüncesiyle malın teslim alınması ise *sevm-i nazâr* terimi ile ifade edilmektedir.⁴⁰

Sevm-i şirâ' ile bir malı teslim almak diğer bazı sözleşmelerle farklılıklar arz eder. Bunlardan *et-te'âtî*, taraflar arasında herhangi bir sözlü irade beyanı ve pazarlık söz konusu olmaksızın alıcının teslim alması (*kabđı*) ile sözleşmenin tamamlandığı bir türdür.⁴¹ *Te'âtîde sevm-i şirâ'*dan farklı olarak sözleşme tamamlanmıştır. Tarafların sözleşmeyi fesih konusunda sahip olduğu seçim haklarını ifade eden muhayyerlikler ile ayrıca haklı fesih nedenleri dışında sözleşmenin feshi düşünülmez.⁴² Şâfi'i mezhebinde olduğu gibi icap ve kabule yapılan vurgu sebebiyle *te'âtî* ile alım satım geçerli kabul edilmeyebilir. Bu muamele şeklinde söz bulunmadan rızaya delalet eden fiil

³⁶ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 13:78; el-Kāsânî, *Bedâ'î'u's-Şanâ'î'*, 5:222; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:8; Cengiz Kallek, "Müsâveme," 32:79.

³⁷ İbn Cuzey, *el-Kavânin*, 174-175; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 3:3-4; 'Alî Haydar Efendi, *Duraru'l-Hukûkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1:415; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 426.

³⁸ Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:55.

³⁹ 12/Yûsuf:20.

⁴⁰ el-Kāsânî, *Bedâ'î'u's-Şanâ'î'*, 5:272; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:55; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 505; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:252, 395; Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukûk İstilâhları Kâmûsu*, 1121.

⁴¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 56; ez-Zerkâ, *el-Medhal*, 1:414.

⁴² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:413-414; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 392.

ile sözleşme gerçekleşmektedir.⁴³ Bir başka tür olan açık artırma (*bey'û'l-muzâyede*), kim fazla fiyat verirse ona satmayı hedefleyen, fiyat konusunda birden fazla alıcı arasında rekabetin oluşturulduğu bir vasatta, artırmanın durduğu noktaya kadar gidebilen ve nihayet satıcının en yüksek fiyatı verene malı satmasına imkan sağlayan bir alış-veriştir. Satıcı kendisine fiyat önerisi ile birlikte satın alma talebi iletildiği halde satışa devam etmekte ve alışverişi hemen bir kabul ile noktalamamaktadır. Bu süreç, satıcının razı olacağı bir fiyat teşekkülüne kadar devam etmektedir.⁴⁴ Bu alışverişte sürecin devamı *sevm-i şirâ'*deki pazarlığa benzetilmiş ise de müzayede satışı sonucunda sözleşme kurulmaktadır. *el-Muzâyede*, alıcının alım niyetinin gerçek olması ve muamelenin başkasının zararına olmaması şartıyla, aldatmaya yönelik olduğu için yasaklanan ve hileli artırmayı ifade eden *neceş*⁴⁵ alışverişinden ayrılmakta ve de caiz hale gelmektedir. Bu alışverişin caiz oluşu Hz. Peygamber'in (sav) uygulaması ile de sabittir.⁴⁶ *Sevm-i şirâ'*da mal, fiyatın belirlenmesi ile alıcıya teslim edilmekte ve bu arada başka müşteri devreye girmemektedir. *Muzâyedede* ise çok sayıda alıcı yarışmakta ve mal son ana kadar satıcı elinde bulunmaktadır.⁴⁷

Alışverişlerde şart muhayyerliğinin bulunması halinde alıcının muhayyerlik hakkını kullanarak sözleşmeyi devam ettirmeme iradesi ile doğan malın iade imkanı ve buradaki sorumluluk *sevm-i şirâ'* ve *nazardaki* sorumluluklara belli ölçüde benzemektedir.⁴⁸ Ayrıca mahiyeti itibariyle imkan vermesi şartıyla *ta'lik-i şarta* bağlı sözleşmelere de benzetmek mümkündür.⁴⁹ Bu tür sözleşmelerin hükümleri, *sevm-i şirâ'*dekine de benzer şekilde muhtemel bir şartın tahakkukuna bağlanarak yürürlüğü geciktirilmektedir.⁵⁰ *Sevm-i şirâ'*nın, beğenilmediği takdirde malın iade

⁴³ İbn Ruşd, *el-Bidāye*, 3:187; İbn Kudāme, *el-Muğnî*, 3:481; Ebū'l-Kāsim 'Abdülkerim b. Muhammed er-Rāfî'î, *Fethu'l-'Aziz bi-Şerhi'l-Veciz*, 8:99; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:74; ez-Zerķā, *el-Medhal*, 1:415.

⁴⁴ Muhammed b. Ahmed es-Seraḫsî, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, 61-62; İbn Cuzey, *el-Kavānîn*, 175, 214; ez-Zebîdî, *Tācu'l-'Arūs*, 8: 156; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:55; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 441; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:100-102.

⁴⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 449; Ayrıca bkz. ez-Zebîdî, *Tācu'l-'Arūs*, 17: 402, 406; el-Kāsānî, *Bedā'î'u's-Şanā'î*, 5:233; İbn Ruşd, *el-Bidāye*, 3:183; İbn Cuzey, *el-Kavānîn*, 175; Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa'*, *el-Buyû'*:97; el-Buḫārî, *el-Buyû'*, 57; Muslim, *el-Buyû'*, 9; et-Tirmizî, *el-Buyû'*, 57; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 5, 271.

⁴⁶ Ebū Dāvūd, ez-Zekāt, 26.

⁴⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 441; Krş. TBK. md. 274-279.

⁴⁸ es-Seraḫsî, *el-Mebisûṭ* 13:46, 49; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:270; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 195, 392.

⁴⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:539-540; Halil Cin ve Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 648.

⁵⁰ Muhammed Kadrî Paşa, *Murşidu'l-Hayrân ilâ Ma'rifeti'l-Aḫvâli'l-İnsân*, md. 227.

edilmesine imkan vermesi ile de *ğayr-i lâzım* sözleşmelerle benzer yönleri bulunmaktadır.⁵¹ Bünyesinde muhayyerlik haklarından biri sebebiyle taraflardan biri yahut ikisi bakımından bağlayıcı olmayan sözleşmelere *ğayr-i lâzım* sözleşmeler adı verilir.⁵² Bu özellikleri sebebiyle sözleşme konusu mal muhayyerlik hakkına sahip olanın elinde bulunuyor ise, *sevm-i şirâ'* veya *naẓardaki* beğenme şartı tahakkuk etmeyecek ve de sözleşme meydana gelmeyecek olduğundaki iade zorunluluğu bulunan malın durumuna benzer şekilde, muhayyer malın iade edilmesi gerekecektir. Her birine ait sorumlulukların hukuki mahiyetleri farklı olsa dahi, iade edilme ihtiyacındaki müştereklik sebebiyle bir benzerlik bulunmaktadır.⁵³

3. Türk Hukukunda Beğenme Şartıyla Satış

3.1. Genel Olarak

Türk hukukunda genel kural, iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde satıcının satılanı teslim ile mülkiyeti nakil borcu, alıcının da malın bedelini ödeme borcu altına girmesidir. Mülkiyeti nakil borcu bazı hallerde hükmen teslim, kısa elden teslim ve zilyetliğin havalesi gibi bazı teslimsiz kazanma yolları ile de devredilebilir.⁵⁴ Türk hukukunda *sevm-i şirâ'*ya benzer bir mahiyet arz eden beğenme şartıyla satış sözleşmesinin tarafı olan alıcı, satım konusunu uzman kişiler veya kendisi tarafından borçlar kanunları ifadeleriyle (eski Borçlar Kanunu (eBK), md. 219-221, yeni Borçlar Kanunu (TBK), md. 249-252) muayene-deneme veya tecrübe etme yahut ettirme ve gözden geçirme imkanı bulmaktadır.⁵⁵ Bu çalışmada yeni olduğu kadar eski Borçlar Kanunu dönemi de dikkate alındığı için, zaman zaman önceki döneme ait kaynaklara mukayese olması bakımından yer verilmiştir. Beğenme şartıyla yapılan satış sözleşmesinde alıcı karar verme hakkını saklı tutarak belirli bir süre kazanmış olur. Alıcı esasen kurulmuş olan sözleşme ile bağlı ancak onaylama iradesini ertelemektedir. Bu türden sözleşmelerin alıcılar lehine olduğu kadar satıcının mallarına talebi artırır bir durum oluşturduğu ve dolayısıyla satıcıların da yararına olduğu düşünülür. Alıcı satım konusunu tecrübe veya muayene ederek veya etmeyerek, ama özgürce

⁵¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:292; Osman Kaşıkçı, "Eski Hukukumuzda Şarta Bağlı İşlemler," 381; ez-Zerķā, *el-Medħal*, 1:534, 579.

⁵² el-Kāsānī, *Bedā'ī'u'ş-Şanā'ī'*, 5:263; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:292, 537 vd.; Vehbe ez-Zuħaylī, *el-Mu'āmelatu'l-Māliyye el-Mu'āşira*, 25; Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri*, 325, 543. Bağlayıcı olmayan sözleşmelere verilebilecek yaygın örneklerden biri *el-ķarđ* (tüketim ödencü) sözleşmesidir. Bkz. İbrahim Ülker, *Osmanlı Noterlik Hukuku*, 158.

⁵³ Vehbe ez-Zuħaylī, *el-Fıkhu'l-İslāmi ve Edilletuhu*, 4:318.

⁵⁴ Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri*, 241, 242; Fahrettin Aral ve Hasan Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 79, 82.

⁵⁵ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232.

karar vererek satış sözleşmesini onaylar veya onaylamaz. TBK 250. madde hükümlerine göre, alıcının gerçekte bir sebep gösterme zorunluluğu da olmayıp, sözleşme kurulmuştur. Ancak alıcı satım konusu mal hakkında bir bilgi edinme süreci sonucuna göre onaylama hakkını kendisinde muhafaza etmektedir.

Roma hukukunda bu sözleşmeye mahiyetine göre erteleyici veya bozucu şarta bağlı satım çeşidi olarak bakılması mümkün ve satın alınan mal belirli bir süre içinde alıcının hoşuna gitmez ve beğenilmezse geri verilebileceği (*pactum displicentiae*) kabul edilmekteydi. Bu bir nevi satımdan dönme imkanı veren, taraflar arasında esasen alıcı yararına bir anlaşmadır. Klasik dönemde daha çok erteleyici şarta bağlı dönme anlaşması olarak anlaşılır. Sonraki dönemlerde bozucu şarta bağlı olma opsiyonu da söz konusudur. Bu tür bir sözleşme ile maldaki ayıpların tespiti ve malın sahip olması gereken niteliklerini değerlendirebilmesi imkanı ortaya çıkmaktadır. Ancak temelde ayıba karşı tekeffülden farklı bir mahiyet arz eder. Alıcı bir müddet için sözleşmenin sonuçlarının ortaya çıkışını kendi elinde tutmaktadır. Alıcının onay yetkisi sahip olduğu icaba kabul iradesi olarak değerlendirilebilir. Alıcıya tanınan süre taraflarca kararlaştırılır ve mümkün mertebe kısa tutulur. Alıcının onaylamaması halinde mülkiyetin tekrar satıcıya geçişi konusunda kendiliğinden veya bir işleme ihtiyaç duyma şeklindeki uygulamaya rastlamak mümkün olmuştur.⁵⁶ Satış sözleşmesinde alıcının malı beğenmemesi halinde iade hakkının bulunması satış sözleşmesine eklenen kayıt olarak da telakki edilmiştir.⁵⁷ Prusya hukukunda (1794 tarihli Genel Devlet Kanunu) erteleyici şarta sahip satış sözleşmesi şeklinde düzenlenerek, alıcının malı beğenmesine dair iradesini açıkça ortaya koyması, eşya üzerinde tasarruf etmesi veya bedeli ödemesi ile de satış sözleşmesinin tüm etkilerini gösterecektir. Alıcı belirli süre içerisinde yükümlü olduğu irade açıklamasını izhar etmezse, satış sözleşmesi geçersiz hale gelecektir. Alman ve İsviçre hukuklarında da aksi taraflarca kararlaştırılmamış ve olayın mahiyetinden de anlaşılmadığında, bu tür sözleşmelerde erteleyici şart görüşü hakim olmuştur.⁵⁸

⁵⁶ Türkan Rado, *Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku*, 54; Hasan Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler ve Hukuki Sonuçları*, 100 vd.

⁵⁷ Sinan Okur, "Roma, Türk-İsviçre ve Avrupa Sözleşme Hukukunda Koşul (Şart) Kavramı ve Hukuki Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme," 46-47.

⁵⁸ Gökhan Antalya, "Türk, İsviçre ve Alman Hukuklarında Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım," (doktora tezi), 24, 25.

Türk hukukunda *erteleyici şart* bu sözleşme türünde hakim görüş olarak ortaya çıkar.⁵⁹ Alıcı malın zilyetliğine sahip olabilir, ancak satımı onaylamadığı süre içerisinde mülkiyet satıcıda kalacaktır (TBK md. 250/II). Bu teslim mülkiyeti intikal ettiren bir teslim olarak görülmez.⁶⁰ Türk hukukunda 1926 tarihli eski Ticaret Kanununda bu tür sözleşmeler hakkında hükümler getirilmiştir. Eski Ticaret Kanunu konuyu 709 ve 711. maddelerinde Borçlar Kanununa paralel düzenlemiştir. Eski Ticaret Kanunu 709. maddede yer alan “beğenirse almak şartıyla” ibaresi ile alıcının iradesine bağlı bir şartın varlığını kabul etmiş olarak, yeni Borçlar Kanunu düzenlemesinde yer alan (TBK md. 250) ‘beğenme’ şartına paralellik göstermiştir. Beğenme olgusu ileride gerçekleşmesi objektif olarak belirsiz ancak muhtemel bir durumu temsil etmektedir.⁶¹ Türk hukukunda bu satımın çeşitli tanımlarını doktrinde görmek mümkündür. Alıcının tecrübe ve muayene şartı ile onaylama iradesi umumiyetle tanımlarda müşterek ifadeler olarak görülür. Bu irade açıklaması yükümlülük değil, bir hak olarak görülür. Eski Borçlar Kanunu döneminde açıklanan görüşlerde zaman zaman ‘beğenme’ kavramına yer verilmiştir. Genel görüşe göre, taraflar bu satım sözleşmesi ile başlangıçtan itibaren bağlı, ancak alıcının onaylaması kendisinin beğenmesine tabi tutulmuştur. Taraflar esaslı unsurları üzerinde anlaştıkları satış sözleşmesini, çoğunlukla geciktirici iradi bir şarta bağlı olarak alıcının satılanı serbest arzusuyla onaylaması şartına bağlamış bulunmaktadır.⁶²

Şarta bağlı bir satış olarak alıcı, satılanı tecrübe ve gözden geçirmesini takiben beğendiğini tek yanlı olarak açıklamaktadır. Yeni düzenleme eski Borçlar Kanununda olmayan bir tanım getirerek; “Beğenme koşuluyla satış, alıcının satılanı deneyerek veya gözden geçirerek beğenmesi koşuluyla yapılan satıştır.” şeklinde bunu ifade etmiştir.⁶³ Alıcının satışı mutlaka olumlu sonuçlandırması gerekmemekte, deneme ve gözden geçirmeden sonra kabul veya ret konusunda serbest durumda olmaktadır. Sözleşme konusu mal, alıcının onu teslim almasından bağımsız olarak kabulüne kadar

⁵⁹ Aydın Zevkliler, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 86.

⁶⁰ Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku -Akdin Muhtelif Nevileri Özel Borç İlişkileri-*, 1:140; Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232-233; Zevkliler, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 87; Murat Aydoğdu ve Nalan Kahveci, *Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri (Sözleşmeler Hukuku)*, 290; Antalya, “Türk, İsviçre ve Alman Hukuklarında Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım,” 81, 291.

⁶¹ Turgut Akıntürk, “Şart ve Mükellefiyet Kavramları Üzerine Bir İnceleme,” 224; Okur, “Roma, Türk-İsviçre Ve Avrupa Sözleşme Hukukunda Koşul (Şart) Kavramı,” 76.

⁶² Feyzioğlu, *Akdin Muhtelif Nevileri*, 1:135; Cevdet Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 264; Hüseyin Hatemi ve K. Emre Gökyayla, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 357.

⁶³ Akıntürk ve Ateş, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri*, 235.

satıcının mülkiyetinde kalır.⁶⁴ Bir makinenin montaj edildikten sonra denenmesi koşuluyla yapılan satış bu türe örnek olarak verilebilir.⁶⁵ Bu satım türünün bazı ayırt edici özellikleri söz konusudur. Öncelikle özel bir satım çeşididir. Kuruluşu tamamlanmış olan bu sözleşme, alıcıya beğenme iradi geciktirici şartı dolayısıyla malı inceleme ve sonrasında onaylama imkanı vermektedir.⁶⁶ Bu yönüyle taraflardan yalnız birinin, alıcının istek ve iradesine bağlı bir şart olmak itibarıyla, mutlak iradi bir şart olarak kabul edilmektedir.⁶⁷ Bu tür bir sözleşmenin kuruluşunu tamamladığı düşünüldüğünde normal satış sözleşmesinde var olan özelliklere sahip olması beklenir. Aynî olmaktan ziyade rızai (*riḍa'ī*) sözleşme kategorisi içerisinde yer almakla tarafların sözleşmenin unsurları konusunda uzlaşmaları yeterlidir. Bu meyanda aynî bir sonuç doğurmayıp, sadece borç doğuran bir etki söz konusudur. Dolayısıyla ayrıca gerekli ifa işlemine ihtiyaç duyar.⁶⁸ Satıcının temlik borcu (*devr ve ferāğ*) ve iki taraflı borç doğurma özelliği sebebiyle tarafların karşılıklı edimlerini ifa borcu söz konusudur.⁶⁹

Söz konusu sözleşme tipinin şarta bağlı oluşu önemli bir özelliğidir. Hukuki ilişki veya bir sözleşmenin doğumu, devam etmesi veya düşmesinin ileride gerçekleşecek bir olaya veya şarta bağlanması halinde şarta bağlı işlem veya sözleşme meydana gelmiş olur.⁷⁰ Beğenme şartıyla satış sözleşmesi de kendisinin bağlandığı olgu sebebiyle bu kapsamında kabul edilir. Bu şartın olumsuz irade beyanı olarak gerçekleşmesi mümkün ise de satış sözleşmesinin hükümlerini doğurabilmesi için alıcının beğenmesine bağlı olarak onaylanması gerekmektedir. Doktrinde bu sözleşme türünde şartın umumiyetle olumlu kabulüne dair görüşler ön plandadır. Taraflar işleme ait hükmün etkisini göstermesini gelecekteki belirsiz ve gerçekleşmesi şüpheli bir olgu olan beğenmenin gerçekleşmesine bağlamışlardır.⁷¹ Şartın gerçekleşmesi tamamen alıcının elindedir. Bu haliyle

⁶⁴ Akıntürk ve Ateş, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri*, 236; Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 178; Gökhan Antalya, *Türk İsviçre ve Alman Hukuklarında Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 164.

⁶⁵ Zevkliler ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 82; Fahri Erdem Kaşak, "Roma Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Türk Hukukunda Şart (Koşul, Condicio)," 555.

⁶⁶ Fahrettin Aral ve Hasan Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 218; Hatemi ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 358.

⁶⁷ Kenan Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:182; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 1298; Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232.

⁶⁸ Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 1:94.

⁶⁹ Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2:18; Akıntürk ve Ateş, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri*, 111.

⁷⁰ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 56.

⁷¹ Akıntürk, "Şart ve Mükellefiyet Kavramları Üzerine Bir İnceleme," 223, 225.

geciktirici, erteleyici bir şart olarak görünür.⁷² Kurucu veya erteleyici şart söz konusu olduğunda tereddüt halinde erteleyici olarak kabul edilir.⁷³ Hukuki işlem kurulmuştur, ancak etki ve sonuçlarını şart henüz oluşmadığı için meydana getirmemektedir.⁷⁴ Tarafların sözleşmenin esaslı unsurlarında uzlaşmış olmaları kurulmuş olması için gerekli ve yeterli olmaktadır. Doktrinde işlemin hukuki etkisi ile şart arasında bir bağ kurulmakta, yoksa şartın gerçekleşmesinin kurucu unsur olduğu düşünülmemektedir.⁷⁵

Bu sözleşmede geçerli bir satış sözleşmesinin kurulması düşüncesiyle sözleşmenin esaslı unsurlarında anlaşma ve alıcının satılanı serbest iradesiyle onaylaması temel hususlardandır. Sözleşme konusu ile bedelin karşılıklı olması satış sözleşmesinin esaslı unsurlarından kabul edilir. Sözleşme konusunun bir defa kullanılmakla tüketilebilen eşyalardan olması bu sözleşmenin mahiyetine uymaz. Taraflarca bireysel özellikleri ile ferden belirlenmiş parça eşya ve ayırt edici özellikleri ile nitelik ve nicelik olarak belirlenebilen belirli bir çeşide ilişkin eşya sözleşmenin konusu olabilir. Bu tür bir satış sözleşmesinde alıcının serbest iradesiyle onaylaması, bu sözleşmeyi normal satış sözleşmesinden ayıran en temel vasıftır. Deneme ve gözden geçirmenin sonucuna bağlı olarak alıcı malı kabul yahut reddedecek ise, ortada normal bir satış sözleşmesi var demektir. Yeni Türk Borçlar Kanunu (TBK) 250. maddede, “Beğenme koşuluyla satışta alıcı, satılanı kabul etmekte veya hiçbir sebep göstermeksizin geri vermekte serbesttir” denilmiş olup, eski Borçlar Kanunu 219. maddede de alıcının kabul yahut reddetmekte serbest olduğu düzenlenmişti.⁷⁶ Şartın hukuki etkisi şarta bağlı olgunun gerçekleşmesine bağlıdır. Ayrıca şartın belirsiz olması doktrinde genel olarak kabul edilmiştir. Bu belirsizlik dönemi şartın varlığı için gereklidir. Şartlı olgunun hayata geçirilmesi alıcının elindeki bir yetki olarak karşımıza çıkar. Satılanın onaylanması, sözleşme önceden kurulduğu için, kuruluşla ilgili değil, şartın gerçekleşmesiyle ilgili bir konudur. Ortada sözleşmenin kurulması değil, sonuçlarını gerçekleştirmek bakımından ertelenmiş bir

⁷² Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 177; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 265; Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 58; Ahmet M., Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 951; Hatemi ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 354.

⁷³ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 62; Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232; Zevkililer, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 86; Zevkililer ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, s. 82; M. Kemal Oğuzman ve M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2:509.

⁷⁴ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232; Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 57, 62; Hatemi ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 359.

⁷⁵ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232.

⁷⁶ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232; Zevkililer, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 86.

durum söz konusu olup şartın tahakkuku ile sözleşmenin etkilerini meydana getirmesi mümkün hale gelmektedir.⁷⁷

3.2. Sözleşmenin Genel Özellikleri

Bu sözleşme iki tarafı bağlayıcı ve geçerli bir sözleşmedir. Sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından ziyade etkilerinin şarta bağlı olarak ortaya çıkması önem arz eder. Satıcının mülkiyeti alıcıya geçirmesi de şarta bağlıdır. Şart gerçekleşinceye kadar mülkiyet satıcıda kalmaya devam eder.⁷⁸ Açık veya örtülü şekilde şart gerçekleşince mülkiyet alıcıya geçer. Zilyetlik daha önce devredildiğinden şartın tahakkuku ile maldaki hasar da alıcıya ait olur.⁷⁹ Esasen şarta bağlı bir hukuki işlem olmakla, şarta ilişkin kurallar uygulama imkanı bulmaktadır.⁸⁰ Ancak bu sözleşmeye özgü niteliklerin de dikkate alınması gerekir. Haliyle beğenme şartının gerçekleşmesi için bir sürenin geçmesi gerekecektir. Bu belirli olmayan süre alıcının satılanı onaylaması yahut onaylamaması yönündeki iradesinin gerçekleşmesine kadar devam eder. Bu süre içerisinde de tarafların karşılıklı bazı hak ve yükümlülükleri vardır. Esasen geciktirici şarta bağlı borçlandırıcı işlemler, kuruldukları andan itibaren tarafları bağlar. Ancak hüküm ve sonuçları şartın gerçekleşmesi ile ortaya çıkar.⁸¹ Alıcı bakımından bu devrede bir beklenen hak söz konusudur. Bu da tam hakka ilişkin bir aşama olarak görülür. Alıcının bekleme döneminde sahip olduğu kendine özgü bekleme hakkı, beğenme şartına bağlı hakkı güvence altına alınır ve hukuken korunur. Bu dönemde satıcı borcun ifasına engel olacak davranışlardan kaçınma ve alıcı malı deneme yükümlülüğü altındadır.⁸² Alıcının teslim aldığı malı muhafaza yükümü ayrıca önem arz eder. Bekleme durumundaki satıcının yükümleri, ifaya yardımcı yan yükümler olarak, temel yükümlerin ifasına yönelik edime hizmet ederler. Bu türden satımda gerçekte borç ilişkisi doğmuş olup, hükümleri erteleyici şart gerçekleşinceye kadar bağlayıcı kabul edilir. Bu satış sözleşmesi etkilerini belirlenen şartın gerçekleşmesi tarihinde

⁷⁷ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 23, 58; Akıntürk, "Şart ve Mükellefiyet Kavramları Üzerine Bir İnceleme," 225; Feyzioğlu, *Akdin Muhtelif Nevileri*, 1:136

⁷⁸ Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:183; Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (2018), 218; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 268; Zevkililer ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 83; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 164; Krş, Osman Kaşıkçı, "Şart," *DİA*, 38:366.

⁷⁹ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 233; Zevkililer ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 83.

⁸⁰ Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:183.

⁸¹ Eren, *Borçlar Genel*, 1301; Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 143-144.

⁸² Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 146 vd.

gösterecektir. Bu süre boyunca satıcının alacağını talep yetkisi mevcut olmayıp, taraflar arasında nispi bir bağlılık vardır.⁸³

Bu sözleşme türü denemeli satışlardan farklı olmakla birlikte, alıcının deneme talebinde bulunmasına açıktır. Alıcı denemenin sonucu ile bağlı olmadığı gibi, deneme yapma sorumluluğu altında değildir. Satıcının da alıcının bu talebine imkan vermesi gerçekte bu sözleşmenin temel edim yükümlülüğü altında değildir. Kaynağını yan bir yüküm olarak Türk Medeni Kanunu dürüstlük kuralından almaktadır. Deneme yapılması kararlaştırılmışsa masraflara alıcının katlanması uygun düşer. Alıcı da deneme amaçlarını aşan kullanımlarda tazminat sorumlusu olabilmektedir. Alıcı satılanı onaylamadığı durumda, deneme maksadıyla aldığı şeyleri gecikmeksizin geri vermek mecburiyetindedir.⁸⁴ Alıcının bu esnada akdi bağımlılığını ortadan kaldırabilme yetkisi mevcut olduğu gibi, ilerde gerçekleşecek hakkın şartlarına tabi olmak üzere beklenen hak üzerinde tasarrufta bulunması da mümkündür. Şartın gerçekleşmesiyle birlikte hak sahibine temlik edilen haklar da intikal eder.⁸⁵ Bu hak alıcının şahsına bağlı olması sebebiyle sadece alıcıyı ilgilendirir. Dolayısıyla alıcının mirasçılara geçmez. Alıcının iradesini ortaya koymadan ölümü ile sözleşme kesin bir şekilde sona erer. Beğenme şartıyla satış sözleşmesine istinaden teslim alınan ve zilyetliğin söz konusu olduğu mala yönelik üçüncü kişilerin vaki tecavüzleri sebebiyle alıcının haksız fiile dayanarak tazminat hakkı vardır. Ayrıca satıcının temlikî tasarrufları neticesi zarara uğramış alıcının yine tazminat hakkı söz konusudur.⁸⁶

Beğenme şartıyla satışta sözleşme baştan itibaren hükümlerini doğurur. Bu sebepten borçlunun ifayı engelleyen davranışları sözleşmeye aykırılık olarak görülür. Şartın meydana getirdiği belirsizlik durumunun sona ermesi, alıcının satılan şeyi onaylaması veya onaylamaması ile son bulur. Onaylanırsa meydana gelmiş olan hukuki sonuçlar şartsız olarak devam edecektir. Onaylanmazsa satış tamamen hükümsüz hale gelecek ve doğmuş olan etkiler de sona erecektir. Alıcının karar verme özgürlüğü herhangi bir sınıra tabi olmayıp, kararının bir gerekçeye dayanması da gerekmez.⁸⁷ Onaylamamanın maddi ve objektif ölçütlere göre değerlendirilme imkanı bu

⁸³ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232.

⁸⁴ Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 1/1:298; Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:183.

⁸⁵ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 149, 152.

⁸⁶ Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 269.

⁸⁷ Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 265; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 129-130.

sözleşmenin ölçütü değildir. Alıcı mal ayıplı da olsa yahut sözleşmede yer alan şartlara uygun olmasa da onaylayabilir. Alıcı normal bir gözden geçirme ile görebileceği ayıpları satıcıya bildirmemişse, gizli ayıplar hariç satıcı artık ayıptan sorumlu olmaz.⁸⁸ Alıcının erteleme hakkı taraflarca veya adet gereği bir süreye tabi olabilir. Bu durumda satıcı uzun süre belirsizlik içinde kalmamış olur. Ayrıca taraflar sözleşmeden arzu etikleri maksatlara belli bir süre içerisinde ulaşmış olurlar.⁸⁹ Süre belirlemenin alıcının karar verme özgürlüğünü sınırladığı iddia edilmiştir. Bu sürenin geçmesine rağmen alıcının suskunluğunun sonuçları, malın kimde olduğu ile yakın ilişki içerisinde dir. Eğer mal alıcı nezdinde deneme halinde ise susma onaylamaya, dolayısıyla beğenme koşulunun gerçekleşmiş sayılmasına; satıcı yanında muayene halinde ise, susma onaylamama olarak yorumlanır ve satıcı sözleşmeye bağlılıktan kurtulur (Bkz. TBK md. 251 ve 252). Sürenin belirlenmediği durumda, satıcının uygun bir süre sonrası ihtarına cevap alamaması durumunda da satıcı sözleşmeye bağlılıktan kurtulur (Bkz. TBK md. 251/II).⁹⁰ Beğenme şartının yerine getirilmesi onaylama veya onaylamama şeklinde alıcıdan sadır olacak bir irade beyanı ile gerçekleştirilir. Bu sözleşme türü doktrinde baştan itibaren tam ve gerçek bir sözleşme olarak kabul edilmiştir. Hakim görüş onaylamanın tek taraflı bir hukuki işlem olduğudur.⁹¹ Alıcı sözleşmenin tamamlanması amacına matuf olarak satılanı kabul ederek iradesini ortaya koymaktadır. Onaylama icaba yönelik bir kabul değildir. Sözleşme baştan kurulmuş, ancak etkileri ertelenmiştir. Satılanı elde tutmaya devam anlamında bir kabul olarak değerlendirilebilir. Onay için bir süre öngörülmüş ise, bu süre içinde satıcıya ulaşması gerekir. Sürenin geçmiş olması halinde satıcı sözleşmeye bağlılıktan kurtulur.⁹²

Bu sözleşme türünde bekleme dönemi beğenme koşuluna ilişkin alıcı iradesinin olumlu yahut olumsuz gerçekleşmesi ile sona erer. Bu onay/onaylamama iradesinin açık veya örtük şekilde olması mümkündür. İrade sözlü, yazılı, işaret gibi değişik araçlarla ifade edilebilirse de bunun yoruma ihtiyaç hissettirmeyecek şekilde anlaşılır olması halinde açık irade

⁸⁸ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 229; Feyzioğlu, *Akdin Muhtelif Nevileri*, 1:136; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 150.

⁸⁹ Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (2018), 218.

⁹⁰ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 233; Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (2012), 178; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 267; Zevkliler ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 83, 84.

⁹¹ Feyzioğlu, *Akdin Muhtelif Nevileri*, 1:136; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 265; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 136.

⁹² Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 233.

beyanı olarak nitelenir.⁹³ Bu onay, süresi içerisinde yapılarak satıcıya ulaşması gereken bir irade beyanıdır. Zımni irade beyanı ise, bazı davranışlar ve susma ile meydana gelebilir. Zımni irade beyanı aktif veya pasif form şeklinde görülebilir. Aktif form içerisinde, alıcının herhangi bir çekince belirtmeksizin satış bedelinin tamamını veya bir kısmını ödemesi veya satılanı deneme veya gözden geçirme amacını aşacak biçimde kullanması ile olur (TBK md. 252/II).⁹⁴ Bu son halde onaylama iradesini gösterecek birçok davranış hayatın olağan akışı içerisinde görülebilir. Örneğin araba ile uzun bir seyahate çıkılması, kitabın ciltlenmesi gibi davranışlar bu kapsamda değerlendirilebilir.⁹⁵ Burada dikkat edilecek husus, şartın olumsuz yani onaylamama şeklinde gerçekleşmesinden sonraki bu tür davranışların olumlu anlamdaki zımni iradeyi oluşturmadığıdır. Zımni iradenin pasif formu olan susma genel kural olarak bir irade açıklaması sayılmaz. Ancak alıcıya denemek ve gözden geçirmek amacıyla malın fiilen teslim edilmiş olması gereken böyle bir sözleşmede bazı durumlarda susma irade beyanı kabul edilir. Alıcı teslim almış olduğu mala ilişkin olarak deneme ve gözden geçirme (onaylama) süresinin sonuna kadar susması halinde satılanı onaylamış kabul edilir. Bu süre sözleşme veya âdet ile belirlenmiş olabilmektedir. Eğer alıcı iradesini olumsuz yönde kullanmak istiyorsa bunu söz konusu süre içerisinde onaylamama olarak satıcıya ulaştırması gerektiği düşünülür.⁹⁶ Eğer sözleşmeden veya âdetten kaynaklı bir süre bulunmuyorsa susma onaylama anlamına gelmez. Öncelikle bu durumda satıcı tarafından bir ihtar yapılması icap eder. Alıcının bu ihtara rağmen derhal beğenmediğine dair cevabını vermemesi veya satılanı iade etmemesi durumlarında yine beğenme şartının gerçekleştiği kabul edilir. Ancak satıcı nezdinde iken malın beğenilmesi durumunda, süre de öngörülmemişse satıcının uygun bir süre sonrasında alıcıya ihtarda bulunması ve alıcıdan hemen cevap alınması beklenir. Alıcı nezdinde deneme konusunda kanunda uygun sürenin düzenlenmemiş olması, alıcı nezdindeki belirsizlik döneminin

⁹³ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 232; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım* (1993), 140.

⁹⁴ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 233; Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (2018), 218; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 267; Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, c1/1:298; Feyzioğlu, *Akdeniz Muhtelif Nevileri*, 1:138; Zevkililer ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 85.

⁹⁵ Antalya, *Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım* (1991), 250.

⁹⁶ Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:184.

bir an önce bitirilmesi ve makul sürenin kısa tutulmasının amaçlanması sebebiyledir (TBK md. 251, 252).⁹⁷

Alıcının onaylamaması halinde de bekleme durumu son bulur. Beğenme koşuluyla yapılan satış sözleşmesi böylece konusuz kalmış olur. Onaylamama sarih irade beyanıyla olacağı gibi, örtülü irade beyanıyla da olabilir. Yukarıda ifadesini bulan sürede satılan mal ister satıcı veya alıcı nezdinde olsun, alıcının açık irade beyanıyla onaylamaması halinde satıcı serbest hale gelir ve sözleşme ile bağıllığı sona erer. Bu durumda satış tamamlanmamıştır. Zımnî irade beyanıyla onaylamamanın gerçekleşmesi yine bazı davranışlar yahut susma hallerinde söz konusu olabilmektedir.⁹⁸ Alıcı nezdinde deneme durumunda sürenin varlığı halinde bu süre içerisinde malın geri verilmesi, onaylamama yönünde bir davranış kabul edilir. Satıcı nezdinde deneme durumunda ise iki halde susmanın onaylamama olduğu ortadadır. Bunlardan ilkinde, sürenin sonuna kadar susma onaylamama olarak kabul edilmektedir. Diğerinde ise satıcı nezdinde deneme ve sürenin bulunmadığı durumda, satıcının uygun bir süre bekleyerek alıcıya yapmış olduğu ihtarla hemen cevap verilmemesi, yani alıcının susması onaylamama iradesi olarak yine kabul edilir. Uygun süreden deneme ve gözden geçirme ile onay safhasına yetecek sürenin anlaşılması gerekir.⁹⁹ Onaylamadan sonra ise, beğenme şartı gerçekleşmiş ve sözleşme normal bir satış sözleşmesi olarak şartsız bir şekle bürünmüş olur. Burada hukuki sonuçlar ileriye doğru etkisini gösterir. Beklenen hak tam olarak teşekkül etmiş ve borç *mu'accel* hale gelmiş olur.¹⁰⁰

Alıcı tarafından onaylanmaması halinde şartlı işlem hiçbir hüküm doğurmaz. Taraflar arasındaki satış ilişkisi çözülmüş olur ve de alıcının bozucu şartın aksine olarak, erteleyici şarta bağlı olduğu dönemdeki elde ettiği menfaatleri malla birlikte iade etmesi gerekir. Taraflar eski hukuki durumlarına geri dönerler. Bu durumda alıcının mülkiyeti satıcıya geçirmesine gerek olmadan satıcıya mülkiyet geri dönmüş olur.¹⁰¹ Tarafların, karşılıklı edimlerini doktrindeki hakim görüşe göre sebepsiz zenginleşme

⁹⁷ Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (2012), 178; Zevkililer, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 88; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 142-143.

⁹⁸ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 233; Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:183.

⁹⁹ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 233; Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (2018), 218; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 267; Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 1/1:298; Zevkililer ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 84.

¹⁰⁰ Eren, *Borçlar Genel*, 1305-1306; Tunçomağ, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 2:184; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 145.

¹⁰¹ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 181; Kılıçoğlu, *Borçlar Genel*, 958, 961; Oğuzman ve Öz, *Borçlar Genel*, 2:524-525; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 151.

hükümlerine göre iade etmeleri gerekir. Alıcı malın bedelini ödemişse iade edilmeye kadar satılanı geri vermekten imtina edebilecek, kendisi de satılanı bu durum dışında gecikmeksizin geri vermek zorunda kalacaktır.¹⁰²

Bu sözleşmede hasar ve yararın intikali önem arz eder. Malın alıcı yanında bulunduğu erteleyici şart kapsamında onaylaması halinde, alıcı elde ettiği yararları da sahip olmuş olur. Bekleme durumundaki alıcı kendi zilyetliği esnasında doğan yararları şart gerçekleşmediğinde iade etmek durumundadır (TBK md. 172).¹⁰³ Denemenin alıcı nezdinde olması halinde teslim de gerekeceğinden, onaylama iradi şartı gerçekleşinceye kadar yarar da olduğu gibi (eBK md. 151/I) hasarın da alıcıya ait olmasının hakkaniyet gereği olduğu doktrinde ileri sürülmüştür. Ancak zilyetliğin devrinin mülkiyetten ilişkisiz olarak beğenme şartını gerçekleştirmek amacını güttüğü, bu yüzden hasar ve yararın intikalinin beğenme şartına bağlı olduğu da kabul edilir.¹⁰⁴ Eski Borçlar Kanunu döneminde geciktirici şarta bağlı sözleşmelerde eBK md. 183/III gereği yarar ve hasarın şartın tahakkuku ile geçeceği düzenlenmişti.¹⁰⁵ Ancak hasar ve yararın aynı anda geçmesi gerektiği düşüncesinden hareketle, alıcı nezdindeki denemede eBK 151/I maddesinin hasara da uygulanması gerektiği ve yararın geçtiği anda hasarın da teslimle birlikte geçmesi gerektiği ifade edilmişti.¹⁰⁶ Eski Borçlar Kanunu md. 183/III hükmünün malın alıcıya teslim edilmediği şarta bağlı işlemlere uyduğu, teslimin varlığı halinde yarar gibi hasarın da alıcıya geçmesi hak ve nesafet ilkelerine daha uygun görüldüğü iddia edilmiştir. Ayrıca menfaat ile tehlike arasındaki paralellik ilkesine de bu düşünce uygun düşer.¹⁰⁷ Yeni Borçlar Kanunu döneminde de teslimli geciktirici şarta bağlı sözleşmelerde TBK md. 208 uyarınca genel hasar intikali için şartlar sağlanmış olduğundan, ayrıca teslimli şartlı satışlarında yararların da yine

¹⁰² Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 180; Zevkililer, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 87; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 269; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 153.

¹⁰³ Eren, *Borçlar Genel*, 1306; Kılıçoğlu, *Borçlar Genel*, 962; Mehmet Ayan, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*, 147-149.

¹⁰⁴ Eren, *Borçlar Genel*, 1302-1303; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 269; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 161-162; Murat Oruç, *"Satış Sözleşmesinde Riskin Geçişi"* (Doktora Tezi), 210.

¹⁰⁵ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 157, 220; Halil Arslanlı, "Ticari Bey'de Hasar," 1451, 1471; Zevkililer, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 67, 68, 87.

¹⁰⁶ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 156, 160; Antalya, *Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım (1993)*, 157; Özlem Söğütlü Erişgin, *Tarihsel ve Dogmatik Açından Periculum Est Emptoris (Hasar Alıcıya Aittir)*, 143-144; Kübra Yetiş-Şamlı, "Borçlar Kanunu ve CISG Çerçevesinde Hasarın İntikali," 313.

¹⁰⁷ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 220; Zevkililer ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 83; Arslanlı, "Mecellede Hasar," 248.

teslimle geçtiği (TBK md. 172) düşüncesinden hareketle, hasarın da yararlarla birlikte geçeceği yorumu öne çıkmaktadır.¹⁰⁸ Şunu da belirtmek gerekir ki, denemesi normal sınırlar içinde kalmış olan alıcı için bir tazminat sorumluluğu da doğmamaktadır. Kullanma yararları karşılığında alıcı zaruri olan masrafları karşılar. Onaylamama halinde alıcının zilyetlik hükümleri çerçevesinde sorumluluğu söz konusudur. Kural olarak erteleyici şarta bağlı normal sözleşmelerin etkileri şartın gerçekleşmesi ile geleceğe etkili olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan yarar ve hasarın birlikte anlaşılması gerekir. Onaylamama iradesi ile tehlikenin alıcı üzerine geçmediği de bu noktada düşünülmelidir. Satış sözleşmesi bu şekilde çözülmeyen sonuçları da meydana gelmez.¹⁰⁹ Bu noktada beğenme şartıyla satış türündeki sözleşmelerin, deneme maksatlı teslim ile normal satış sözleşmesinin gereği bir edim olan teslimi farklı değerlendirmek gerekebilecektir. Satım konusu mal beğenme koşulu gerçekleşmeden önce alıcının zilyetliğinde değilse, bu durumda hasarın geçişi konusunda TBK md. 208/I hükmü uygulanacak ve hasar, alıcının malı beğenmesi ile değil, zilyet kılınması ile alıcıya geçecektir.¹¹⁰ Sözleşme bozucu şarta tabi olduğunda baştan beri geçerli ve teslim ile hasar da intikal etmiş olacağından, onaylama ile bu durum aynen devam eder. Onaylamama halinde hasar da mülkiyet de tekrar satıcıya döner. Mülkiyetin intikali gerçekte sözleşmeden doğan edimi yerine getirme kapsamında yapılan bir teslimle bağlı olmaktadır. Deneme kapsamında yapılan bir teslimin genel kural olarak bu amaçla yapılmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple bazı görüşlerde hasar ve yararın geçişi beğenme koşulunun gerçekleştiği ana bağlanmaktadır.¹¹¹

Türk hukukunda beğenme şartıyla satış, alıcının serbest iradesiyle satılanı deneyerek veya gözden geçirerek onaylaması şartına bağlı bir satış sözleşmesidir. Bu olgu alıcının serbest iradesine bırakılmış iradi bir şart olarak, genel şart teorisi kapsamında bozucu (*infisāhī*) yahut geciktirici-erteleyici şeklinde olabilir. Bu şartlı olgu, sözleşmeye konu edilen mal satıcı yahut alıcı yanında iken gerçekleşmesine ve iradenin açık yahut kapalı ifade edilmiş şekillerine bağlı olarak farklı hükümlere tabidir. Doktrinadaki genel görüşe göre, beğenme geciktirici şartının gerçekleşmesi ile satış sözleşmesi

¹⁰⁸ Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 76-77, 268; Mehmet Remzi ve Sezer Aydın, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 58.

¹⁰⁹ Turgut Akıntürk, *Satım Akdinde Hasarın İntikali*, 24.

¹¹⁰ Akıntürk, *Satım Akdinde Hasarın İntikali*, 24.

¹¹¹ Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 63; Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 268; Zevkliler ve Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 83; Aydoğdu ve Kahveci, *Sözleşmeler Hukuku*, 290.

geriye etkili olarak baştan itibaren hükümlerini doğurur. Ancak TBK 170/II'yi gerekçe göstererek koşulun gerçekleştiği anda kurulmuş sayılmasını düşünenlere göre o anda geçer ve daha önce mal teslim edilmişse kısa elden teslim ve satış sözleşmesinin bu esnada birlikte yapılmış olması gerekir.¹¹² Hasarın intikali konusundaki bir kararında Yargıtay, alıcının mali deneme süresi içerisinde kullanması ancak ürünü beğenmemesi halinde, bunu bozucu şart kabul ederek satıcının bir bedel talep etme hakkının bulunmadığına karar vermiştir.¹¹³ Özellikle hasar konusunda eski Borçlar Kanunundan farklı düzenleme getiren yeni TBK'nın, hasara ilişkin olarak Mecelle'deki teslim esaslı düzenlemeye yaklaşmış olduğu görülmektedir. Bu konularda yukarıda verilen bilgilere ilaveten, Mecelle'de yer alan *sevm-i nazar*'la ilgili olmasa bile *sevm-i şirā*' ile alakalı hükümler, Türk hukukundaki özellikle geciktirici şarta bağlı, alıcıya deneme veya gözden geçirme için teslim edilmiş beğenme şartıyla satış hükümleriyle önemli ölçüde benzerlik arz etmekte olduğunu söylemek gerekir.¹¹⁴

4. *Sevm-i Şirā*'da Teslim (Kabû)

Sevm-i şirā'da müşteri mali pazarlık sürecinde oluşan fiyatından almak ve ancak beğenme şartıyla teslim almaktadır. Bu şekilde teslim alınan mal, alıcının kendisi tarafından denemek, gözden geçirilmek yahut aile fertlerine veya başka kimselere bu maksatlarla gösterilmek istenmektedir. Müşteri mali teslim aldıktan itibaren karar verinceye kadar geçen süre içerisinde fiyatı belli olan bir mali satıcının izniyle elinde bulundurmaktadır. Bu belirsiz süre alıcının malın kıymeti ile sorumlu olduğu bir devredir. Normal bir satış (*bey'*) sözleşmesinde teslim alınmış mal üzerindeki alıcının sorumluluğu gerçek tazmin sorumluluğu (*ḥaḳīkī maḍmūn*),¹¹⁵ *sevm-i şirā*'daki teslimde ise *ḥaḳīkī maḍmūn* yerine ikame edilmiş bir sorumluluk vardır.¹¹⁶ Bu sorumluluğun meydana gelebilmesi için öncelikle bazı şartların gerçekleşmesi gerekir. Bunlardan ilki, malın fiyatının belirlenmesidir.¹¹⁷ İkincisi, beğenme şartıyla yapılan bir vaat söz konusudur ki, bir nevi

¹¹² Yavuz ve diğerleri, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 264-265; Aydoğdu ve Kahveci, *Sözleşmeler Hukuku*, 289; Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 1:46.

¹¹³ Karar ve yorumu için bkz. Sinan Okur, *Borçlar Hukuku Pratik Çalışma Metodu ve Örnek Çözümler*, 432 (11. HD. 12.12. 2012, E. 2011/14176, K. 2012/20595.); Okur, "Koşul (Şart) Kavramı," 85 (dn.237).

¹¹⁴ Antalya, *Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım*, (1991), 30-31.

¹¹⁵ Mecelle md. 293, 294.

¹¹⁶ Zeynuddin b. İbrâhîm b. Muḥammed İbn Nuceym, *el-Baḥru'r-Râ'ik Şerhu Kenzi'd-Deḳâ'ik*, 6:10-13; ez-Zeylâ'î, *Tebyînu'l-Haḳâ'ik Şerhu Kenzi'd-Deḳâ'ik*, 4:49; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Aḥkâm* (2017), 1:428.

¹¹⁷ ez-Zuhaylî, *el-Fıḳhu'l-Muyesser*, 1:485.

bünyesinde muhayyerlik bulunduran sözleşmelere benzetilir. Bu tür sözleşmelerde taraflardan bir yahut ikisi için sözleşmeyi geçerli kıлып kılmamak şeklinde iki tasarrufa da imkân sağlayacak şekilde şart koşulmaktadır.¹¹⁸ Sözleşmelerde genel kaide, sözleşmenin bağlayıcı (*lâzım*) olmasıdır. Ancak bu genel kurala insanların ihtiyacı temelinde ve hadis delili ile istisna getirilmiştir. Mecelle'de, İmāmeyn'in görüşü çerçevesinde üç günden fazla da olabilmekle beraber, üç gün veya daha az olarak sözleşmede belirli bir süre için bağlayıcılık ertelenmektedir.¹¹⁹ Hz. Peygamber (sav), alım satımda sürekli aldatıldığı şikayetinde bulunan Habbān b. Munkiz'a şu sözü söylemiştir: "Alım satım yaptığında de ki: Aldatma yok ve benim üç gün muhayyerlik hakkım var."¹²⁰ Taraflar aldanmadan korunmak amacıyla sözleşme esnasında kendileri için bu şartı ileri sürebilmektedirler. Sözleşmeyi geçerli kılmama yönünde taraflardan bir irade sadır olmaz ise, bağlayıcı hale gelmektedir. Hadiste ifade edilen üç günlük süre sebebiyle İmam Ebū Hānife ve Şāfi'iler süreyi üç günle sınırlı tutarken, Mālikilerde bu süre mal ve ihtiyaca göre değişmektedir. Hanbelilerde tarafların aralarındaki anlaşma bu süreyi belirler.¹²¹

Hanefilerde şart muhayyerliği satıcıda olduğunda, satıcının izniyle mala zilyet olan alıcı tazmin mesuliyeti ile muhataptır. Bu esnada alıcının sorumluluğu *sevm-i şirā'* yoluyla elinde bulunduran kimseye benzetilir. Süresi içinde kıymeti ile süre bitiminde bedeli ile tazmine konu olur.¹²² Hanbeliler hariç mezheplerin genelinde muhayyerlik satıcıda ise zaten mülkiyet kendisinden çıkmamıştır.¹²³ Müşterinin muhayyer olduğu halde ise, İmāmeyn'e göre mülkiyet müşteriye geçmekte ve sınırlı da olsa malda tasarruf yetkisi söz konusu olmaktadır. Mecelle bu esnada vaki olan telef sorumluluğunu belirlenmiş bedel üzerinden müşteriye ait kılmaktadır.¹²⁴ Bu durumda Hanbelilerde satıcının mülkünden çıkmakta, Mālikilerde mutemet

¹¹⁸ el-Karāfi, *ez-Zehira*, 5:25.

¹¹⁹ es-Seraḫsī, *el-Mebṣūṭ*, 13:41; Bilmen, *Hukuk-i İslāmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:56; H. Yunus Apaydın, "Muhayyerlik," *DİA*, 31:26; Mehmet Aykanat, "Mecelle'de İş Sözleşmesi," 68; Mecelle md. 300.

¹²⁰ el-Buhārī, el-Buyū', 48; İbn Mâce, et-Ticārāt, 36; İbn Kudāme, *el-Muḡnī*, 3:503.

¹²¹ İbn Kudāme, *el-Muḡnī*, 3:503; el-Karāfi, *ez-Zehira*, 5:23, 25; Bilmen, *Hukuk-i İslāmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:58; Aykanat, "Mecelle'de İş Sözleşmesi," 69.

¹²² Bu görüşün eleştirisi için bkz. Recep Özdemir, "İslām Hukukunda Şart Muhayyerliği," 162.

¹²³ Ebū Bekr 'Alā'uddīn Muḫammed es-Semerḳandī, *Tuhfetu'l-Fukahā*, 2:66, 77; ez-Zeyla'ī, *Tebyīnu'l-Hakā'ik Şerḫu Kenzi'd-Deḳā'ik*, 4:16; el-Ḥaşkefi, *ed-Durru'l-Muḫtār*, 401; eṣ-Şāfi'ī, *el-Umm*, 3:5; Muḫammed Ḳadrī Paşa, *Murşidu'l-Ḥayrān*, md.239; ez-Zuḫaylī, *el-Fıḫḫu'l-Muyesser*, 1: 480; Apaydın, "Muhayyerlik," *DİA*, 31:27; Bilmen, *Hukuk-i İslāmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:57.

¹²⁴ el-Kāsānī, *Bedā'i'u's-Şanā'ī*, 5:272; Özdemir, "İslām Hukukunda Şart Muhayyerliği," 162; Çeker, *Akidler*, 66; Mecelle, md. 309; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Ḥükkām Şerḫu Mecelleti'l-Ahkām*, (2017), 1:451.

görüşe göre çıkmamakta, Ebū Ḥanīfe'de ise satıcıdan mülkiyet çıkmakla birlikte alıcının da mülkiyetine girmemekte ve muhayyerlik tamamlanana kadar mülkiyet askıda kalmaktadır. Yapılan sözleşme kısıtlı olduğu için malda tasarruf caiz değildir.¹²⁵

Sevm-i şirā' da mahiyeti itibarıyla belirtilen nitelikte bir muhayyerlik vardır. Malı teslim alan müşteri sözleşmeyi bağlayıcı kılınca kadar muhayyerlikten istifade eder. Bu sebeple bu durumda olan bir sözleşmenin bağlayıcı olmayan bir mahiyette olduğunun kabulü gerekir. Bu tür bir sözleşme *lāzım* sözleşmenin tersine taraflardan biri veya ikisine sözleşmenin geçerli kılınması veya feshi için imkan verir. Bu karar verilinceye kadar sözleşme bağlayıcı halde olmaz. Bu özelliği sebebiyle *sevm-i şirā'* ile yapılan satım, *lāzım* olmayan sözleşmelere benzetilmiştir.¹²⁶

5. *Sevm-i Şirā'* ve *Naẓarda* Teslimin (*Kabḍ*) Sorumluluğa Etkisi

Sevm-i şirā' ile kabz edilen malı elinde bulunduran müşterinin tazmin sorumluluğu konusunda İslam hukukçuları mutabakat halindedir. Müşteri sözleşme konusu malı bir şarta bağlı olarak temellük kastı ile teslim almıştır. Hukuki işlem bu haliyle dahi muāvaza (karşılıklı) manası ihtiva etmektedir. *Sevm-i şirā'* bazı bakımlardan *sevm-i naẓardan* ayrılmaktadır.¹²⁷ Sorumluluğun meydana gelmesi bakımından gerekli unsurlardan olan sözleşme konusunun tayini, teslim ve *hıyāze* sabit olmuştur.¹²⁸ Bu noktada *sevm-i şirā'*da kabzedenin temellük kastını destekleyici olmak üzere, tarafların iradesi ile *mebṛ'* (sözleşme konusu mal) ve *semenin* (bedel) malum olması önem arz eder.¹²⁹ Pazarlık sonucunda malın fiyatında anlaşarak rıza ve irade ile temellük kastı vardır. Bunun sonucunda malda meydana gelen her türlü teleften alıcı sorumludur.¹³⁰ Bu maksatla alınan mal kasıtsız ve kusursuz telef olsa ve müşterinin ölümü sonrası mirasçıları tarafından tüketilse bile tazmin sorumluluğu doğmaktadır. Hatta aksi şart koşulsa dahi bu sorumluluk meydana gelir. Ancak malın müşteri tarafından itlaf edilmesi veya tüketilmesi durumlarında, bunun sözleşmeye rızaya delalet ettiği

¹²⁵ el-Kāsānī, *Bedā'i' uṣ-Şanā'i'*, 5:266; el-Karāfi, *ez-Zehīra*, 5:31; el-Buhūti, *Keşşāfu'l-Kinā'*, 3:205, 209; ez-Zuhaylī, *el-Fıkhū'l-Muyesser*, 1:481; Bilmen, *Hukuk-i İslāmīyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye* Kamusu, 6:59; Apaydın, "Muhayyerlik," DİA, 31: 27.

¹²⁶ ez-Zerķā, *el-Medḥal*, 1:534.

¹²⁷ İbn 'Abidin, *Raddu'l-Muhtār*, 5:59; el-Buhūti, *Keşşāfu'l-Kinā'*, 3:370; Asma S. K. Busaida, "İslam Hukukunda *Sevm-i Şirā'* İle Kabz Edilen Malların Hükmü," (yüksek lisans tezi), 97.

¹²⁸ İbn Receb, *el-Kavā'id*, 74; Yaka, "İslam Hukukunda Zilyedlik ve Mülkiyet Arasındaki Farklar," 41.

¹²⁹ Zeynuddin b. İbrāhım b. Muḥammed İbn Nuceym, *el-Eşbāh ve'n-Nezāir*, 176; ez-Zuhaylī, *el-Fıkhū'l-Muyesser*, 1:485.

¹³⁰ İbn 'Abidin, *Raddu'l-Muhtār*, 5: 59; el-Bağdādī, *Mecma'u'd-Damānāt* 213; *el-Fetāva'l-Hindiyye*, 3:11; Bilmen, *Hukuk-i İslāmīyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye* Kamusu, 6:55; Mecelle md. 771.

düşünülerek bedelin ödenmesi gerekmektedir.¹³¹ Hânefililer fiyatın belirlenmesine vurgu yaparken, Mâlikîler malı elinde bulunduranın menfaatine olup olmadığı hususunu ön planda tutmaktadırlar. *Sevm-i şirâ*'da menfaatin malı teslim alan alıcıda olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tazmin sorumluluğu bu düşünce çerçevesinde alıcıya ait olacaktır.¹³² Şâfiî ve Hânelîler de temellük iradesini tazmin sorumluluğu için öncelikli görürler ve *sevm-i şirâ*' da bu özelliğin varlığı sebebiyle tazmin her türlü telefte alıcı üzerinedir.¹³³

Sevm-i şirâ' yolu ile alışverişte tazmin sebeplerinden; sözleşme, zilyetlik ve itlaf olmak üzere üç sebebi de görmek mümkündür. Bir sözleşme ortamı içerisinde alışveriş yapılmış ve tamamlanmaya çalışılmaktadır. Alıcı yapılan sözleşmeye istinaden malı teslim alarak ona zilyet olmuştur. Buradaki zilyetliğin *yed-i damân* olarak telakkisi ve sözleşme konusu malın telefî halinde tazmini gerekmektedir. Belirlenen fiyattan satıcının malı alıcıya teslim etmesi rızasının varlığını gösterir. Alıcının da bu durumda söz konusu fiyatı bilerek teslim almasının kendi rızasına delalet ettiği düşünülür ve dolayısıyla bu onun tazmin sorumluluğuna işarettir. Pazarlık sonucu fiyatın belirlenmiş olmasının tazmin sorumluluğunun oluşumunda etkili olduğu konusunda yerleşik bir kanaat vardır. Bu temel şartta *sevm-i nazardan* farklı olarak teslim alınan mala sadece bakmak, baktırmak değil, onu satın alma kastının olduğunu da ilave etmek gerekir.¹³⁴

Tazminde teslim alınan malın üzerinde konuşulmuş bedeli yahut kıymetinin temel alınacağı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bedelin sadece satıcı tarafında zikredilmesi yeterli olmayıp, alıcının da bu fiyatı açık veya örtülü kabul etmiş olması gerekir. Ürdün Medeni Kanunu'nda bu durumdaki sorumluluk temelde bedel sorumluluğu olsa da, malın durumuna bağlı olarak misli yahut kıymeti ile sorumluluk da kabul edilir. Eğer fiyat belirlenmemişse müşteri Mecelle'nin 299. maddesindeki *sevm-i nazardan* düzenlemesine benzer bir şekilde sadece taksir ve tecavüzü halinde tazmin eder.¹³⁵ Bu durumda kıymetin sözleşmede anlaşılan bedelden fazla olması da mümkündür.¹³⁶ 1922 tarihinde yapılan Mecelle tadillerinde 293. maddede yapılan değişiklikle satıcı elindeki telef olma durumunda, hasarın satıcıda

¹³¹ Kallek, "Müşâveme," 32:80.

¹³² İbn Cuzey, *el-Kavânîn*, 220; el-Hamevî, *Ğamzu 'Uyûni'l-Beşâ'ir*, 4: 28.

¹³³ eş-Şâfiî, *el-Umm*, 6:269; el-Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ*, 3:370.

¹³⁴ İbn Receb, *el-Kavâ'id*, 71, 74; İbn 'Âbidîn, *Raddu'l-Muhtâr*, 7:119; el-Hamevî, *Ğamzu 'Uyûni'l-Beşâ'ir*, 2:272, 273.

¹³⁵ Ürdün Medeni Kanunu, md. 527.

¹³⁶ Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:55.

olması haline dair hüküm genişletilerek, teslim alma ihtarına rağmen bundan imtina etmesi durumunda telef vaki olur ise, hasarın müşteriye geçeceği düzenlenmiştir. Bu değişiklik *sevm-i şirâ*'yı düzenleyen 298. maddede de değişikliği gerekli kılmıştır. Buna göre; 298. madde kapsamındaki telef olma halinde kıymet veya misliyle, müşterinin *itlaf* etmesi halinde ise üzerinde anlaşılan bedel (*şemen-i musemmâ*) karşılığı tazmin öngörülmüştür. Ayrıca orijinal maddede yer alan örnek de madde metninden çıkartılmıştır.¹³⁷ Normal satış sözleşmesinin icap ve kabul ile kuruluşu sonucunda malın deneme için de olsa teslimi ile satışın şarta bağlı olarak tamamlandığı ve sonuçlarının ortaya çıktığını görürüz. Bazı durumlarda malın kullanılması yahut itlafı da bu çerçevede kabul manasına gelmektedir. Malı itlaf etmekle onu bir nevi kabzetmiş sayılacağı düşünülmektedir.¹³⁸ Bu durumda var olan muhayyerlik hakkı da ortadan kalkmaktadır. Malın kullanılması yahut malın satışı gibi iki yahut hibe gibi tek taraflı tasarrufta bulunulması, varsa muhayyerlik şartının sona ermesi ile bu tasarrufların kabz hükmünde rızaya delalet edeceği, bunun da tazmin sorumluluğunun malın bedeli mukabilinde olacağı kabul edilir.¹³⁹ Ayrıca bazı hallerde malın kıymeti mukabilinde tazmine konu olması da mümkündür. Müşteri pazarlık üzerine kabz ettikten sonra taammüden olmaksızın mal (*mebîr*) helak olacak olursa, bu takdirde mal *sevm-i şirâ*' kapsamında kıymeti ile tazmine konu olacaktır. Malın fiyatı zikredilmiş, ancak üzerinde tam olarak anlaşma sağlanmış olmadığında da kıymeti ile tazmine konu olacaktır.¹⁴⁰ Birden fazla mesela üç malın beğenme şartıyla satın alınarak teslim alınması halinde, eğer üçü de telef olmuş ve alıcı telef olan ve beğenilen malın hangisi olduğunu biliyorsa, bu durumda onun kıymetini tazmin edecektir. Diğer mallar ise emanet sorumluluğuna tabidir.¹⁴¹

İlk teslim sonrasında sözleşmeyi tamamlama yönünde alıcıda irade ortaya çıkacak olur ve şart gerçekleşirse, üzerinde anlaşılan bedel üzerinden sözleşme *nâfiz* hale gelir. Bu durumda malın yeniden alıcı tarafından kabz edilmesinin gerekmediği ve ilk kabzın yeterli olduğu görüşü yanında tersi görüş de söz konusudur. İlk kabzın satıcının izni ile olmasından dolayı rızasının varlığı ve dolayısıyla teslim etme iradesi söz konusudur. Mâlikî ve Hânelîlere ait olan bu görüş ilk işlemin hakiki bir kabz olduğunu da ifade

¹³⁷ Cerîde-i 'Adliyye (1338-1922), 1(6):287.

¹³⁸ Topal, *İslâm Hukukunda Satış Akdi ve Mülkiyet*, 106.

¹³⁹ er-Râfi'i, *Fethu'l-'Azîz*, 9:139.

¹⁴⁰ *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 3:12.

¹⁴¹ Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye* Kamusu, 6:55; Busaida, *Sevm-i Şirâ*, 91.

etmekte ve ikinci kez bir teslim muamelesinin tekrarına gerek olmadığı ifade edilmektedir. Hatta Hanbelilerde belli şartlarda ve Mâlikilerde özellikle tek taraflı işlemlerde, Şâfiîlerin aksine teslimden önce müşterinin tasarrufu geçerlidir.¹⁴² Mâlikilerde bazı istisnalarla¹⁴³ sadece sözleşme ile tazminat sorumluluğu müşteriye geçmektedir.¹⁴⁴ Yiyecek mallarında hakkında nas¹⁴⁵ olmasından kaynaklı kabz hassasiyeti Mâlikilerde umumi olarak mevcuttur.¹⁴⁶ Hanefilere ait olan görüş ise, kabza dayanan işlemler arasındaki kuvvet farklılığını esas alır. Örneğin *yed-i damân*, *yed-i emânetten* güçlüdür. Buna göre gasp gibi ilk kabz güçlü olan türden ise, ikinci bir işleme gerek yoktur.¹⁴⁷ Tersi durumda ise yeni bir teslim ihtiyacı duyulacaktır. Hatta kişinin eli *yed-i damân* olduğunda da gaspta olduğu gibi, aynen iade ile sorumluluğun esas olduğu düşünülür (*mağmûn bi-‘aynihi*).¹⁴⁸ Elde bulundurma (zilyetlik) başkası ile tazmini gereken sorumluluk ise, örneğin rehin mal üzerindeki sorumluluk elde bulundurulana maldan başkası ile sorumluluk (*mağmûn bi-ğayrihi*) kabul edilir ve ilk olarak belirttiğimiz sorumluluğa nazaran daha az güçlü olduğu düşünülür.¹⁴⁹ Hanefilere ait olan ikinci görüşte örneğin *merhûn*un satış yoluyla kabzı gerektiğinde ikinci bir teslim ihtiyacı olmaktadır. *Merhûn* kendisi ile değil başkası ile *mağmûn* (tazmin edilir) olup, o da *deyndir* (borç).¹⁵⁰ *Sevm-i şirâ’* da misli veya kaymeti ile tazmine konu olmakla başkası ile tazmin edilen tür içerisinde yer alır.¹⁵¹ Üçüncü görüşte ise, satıcının izni ve Şâfiîlerde zikredilen bir görüşte kabzın gerçekleşeceği belli bir vaktin geçmesi halinde ikinci bir teslim ihtiyacı bulunmamaktadır. Belli bir zamanın geçmesi de gerçekte kabza izin mertebesinde dir.¹⁵² Hanbelilerde ise tazmin veya emanet sorumluluğuna yönelik iki görüşün varlığı söz konusu olup, *te‘atî* ile alışverişe cevaz verenlerde tazmin görüşü ağır basmaktadır.¹⁵³ Buna mukabil Hanefilerde

¹⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3:488; er-Ramlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc*, 4:84; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:44.

¹⁴³ Apaydın, “Kabz,” *DİA*, 24:48; Arslanlı, “Mecellede Hasar,” 266.

¹⁴⁴ *el-Mevsû‘atu'l-Fikhiyyetu'l-Kuveytiyye*, 28:259.

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, *el-Buyû‘*, 65; et-Tirmizî, *el-Buyû‘*, 56; İbn Mâce, *et-Ticârât*, 37.

¹⁴⁶ Apaydın, “Kabz,” *DİA*, 24:49.

¹⁴⁷ el-Kāsânî, *Bedâ‘i‘u’s-Şanâ‘i‘*, 5:248; ‘Alî el-Ĥâfif, *ed-Damân*, 82.

¹⁴⁸ ‘Alî el-Ĥâfif, *ed-Damân*, 95; M. Âkif Aydın, “İslâm Hukukunda Gasp” 186-187.

¹⁴⁹ el-Ĥamevî, *Ğamzu ‘Uyûni‘l- Beşâ‘ir*, 4:7; ez-Zeyla‘î, *Tebyînu‘l- Ĥakâ‘ik*, 5:95; İbn Nuceym, *el-Eşbâh ve’n-Nezâ‘ir*, 306.

¹⁵⁰ el-Kāsânî, *Bedâ‘i‘u’s-Şanâ‘i‘*, 5:248; el-Buhûtî, *Keşşâfu‘l-Ķinâ‘*, 3:332; Mecelle md. 741; Ali Haydar Efendi, *Dürerü‘l-Hükkâm* (2017), 2:1198, 1200.

¹⁵¹ el-Curcânî, *et-Ta‘rifât*, 30.

¹⁵² eş-Şirâzî, *el-Muhezzeb*, 2:87.

¹⁵³ el-Ĥaşkefî, *ed-Durru‘l-Muhtâr*, 455; Şemsuddîn Muhammed b. Muflih el-Mağdisî, *Kitâbu‘l-Furû‘*, 6:224, 225; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:55; *el-Mevsû‘atu‘l-Fikhiyyet‘ul-Kuveytiyye*, 28:244.

malın satıcının izniyle teslim alındığında emanet vasfıyla müşterinin elinde bulundurulduğunu görüyoruz. Ancak müşterinin malı tüketmesine genelde bedele rıza anlamı yüklenmiştir. Bunu emanet sorumluluğundaki *taḫsīr ve te‘addī* ile karıştırmamak gerekir.

Mal *sevm-i şirā’* yoluyla teslim alınmış ve müşterinin olumlu iradesiyle geçerli kılınacaksa, yeni bir teslim gerek bulunmamakta, taraflarda bir nevi kısa elden teslim iradesi meydana gelmektedir. Aktin kurucu unsurlarının (*rukḅ*) baştan beri var olduğu ve müşterinin iradesine bağlı (*mevkūf*) olduğu düşünülür. Kurulmuş sözleşmeye yürürlük kazandırılmasını (*nefāzı*) müşterinin iradesi belirleyecektir.¹⁵⁴ Bedelin taraflar arasında malum oluşu ile de *sevm-i şirā’*’nin akitleşme konusunda *sevm-i nazardan* çok daha önde olduğu açıktır. Bu sebeplerle müşterinin tazmin sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak *sevm-i nazar* yoluyla teslim alınmış ise, fiyatın da konuşulmadığı yahut konuşulduğu halde yine de temellük kastıyla olmayıp, mal başkasına göstermek için alınmışsa, bu durumda taraflar bir satış sözleşmesi oluşturma çabası içinde görünürler. Mal sadece görülmek, gösterilmek üzere alınmış olmakta,¹⁵⁵ satış öncesi ön görüşmeler yapılmakta ve de fiyattan ziyade malın müşterinin yararına olup olmadığı araştırılmaktadır. Burada basitçe satıcıdan izinli onun malını elde bulundurma söz konusudur ki, bir akdi mesuliyetin varlığından söz etmek zor görünür. Dolayısıyla sorumluluğun emanet vasfında olması uygun olmaktadır. *Sevm-i nazarda* müşteri malı, fiyatı belli bir pazarlık üzerine değil, bakmak veya başkasına göstermek üzere almıştır.¹⁵⁶ Beğenme şartıyla satın alma vaadi değil, malın incelenmesi, onun tetkiki, başkasına göstermek üzere bir teslim alma söz konusudur. Burada satın alma kastı açıklanmamaktadır.¹⁵⁷ Bu aşamada satıcı alıcıya bir süre ve mühlet tanımaktadır.¹⁵⁸ Bu aşamadan sonra tarafların pazarlık ve satış için görüşmelere başlama ihtimali mevcuttur. Ancak malın baktırdıktan sonra satıcıya iadesi de yine ihtimal dahilindedir. Sorumluluk noktasında rehin maksadıyla elde bulundurulana mala bu yönden benzemektedir.¹⁵⁹ *Sevm-i nazarda* pazarlığın olup olmadığı, fiyatın konuşulup konuşulmadığının

¹⁵⁴ Apaydın, “Mevkūf,” *DİA*, 29:439.

¹⁵⁵ Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6:55. İbn Muflih, *Kitābu'l-Furū'*, 6:224.

¹⁵⁶ ez-Zuhaylî, *el-Fıḫhu'l-Muyesser*, 1:485.

¹⁵⁷ İbn Nuceym, *el-Eşbāh ve'n-Nezā'ir*, 175; el-Bağdādî, *Mecma'u'd-Ḍamānāt*, 213; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:393.

¹⁵⁸ İbn ‘Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, 4: 573.

¹⁵⁹ el-Ḥaşkefî, *ed-Durru'l-Muhtâr*, 326; İbn ‘Abidîn, *Raddu'l-Muhtâr*, 4:575; er-Râfi‘î, *Fetḫu'l-'Azîz*, 8:199.

önemi yoktur. Ancak umumiyetle fiyat belirlenmemektedir. Müşteri sadece malla ilgilenmekte ve satın alma kararını oluşturmak için bir zamana ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeplerle tarafların sözleşme kurma ve onu tamamlama yolunda hukuki ve fiili adımlar atmaları halinde gelinen safhaya uygun olarak ikinci bir teslim ihtiyacı duyulacaktır. *Sevm-i şirâ*'daki teslim ile şartın tahakkukundan önce hasarın müşteriye geçmesi, *sevm-i nazarda* teslim ile hasarın müşteriye geçmemesi; tarafların satış sözleşmesi kurma iradelerindeki farklılıklar, bu iradelerin beyanı, bedelin belirli olup olmaması ve teslim (*kabđ*) olgusunda yatmaktadır. Hatta Mecelle md. 298, malın *sevm-i şirâ*' yoluyla müşteri tarafından ancak bedel konuşulmadan teslim alınması halini de emanet sorumluluğu kapsamı içerisinde kabul etmiştir.¹⁶⁰ Türk hukukunda da esasen beğenme şartıyla satışta alıcının malı deneme ve gözden geçirme için teslim alması halinde, hasarın şartın tahakkukundan önce geçtiği yolunda doktrinindeki görüş ve tartışmaları ifade etmiştik.¹⁶¹ *Sevm-i şirâ*' yoluyla satışın Türk hukukunda olduğu gibi beğenme şartına tabi tutulması mümkün görülmekte ve bunun için bedelin belirlenmiş olması önem arz etmektedir.¹⁶² Hatta *râcih kavle* göre mal sahibinin tesmiye etmiş (söylemiş) olması yeterli olmayıp, alıcı da bu bedeli açıkça veya delaleten kabul etmiş olmalıdır.¹⁶³

Bu yönlerden Mecelle md. 299'a bakıldığında, "Sevm-i nazar tarikiyle yani görmek yahut göstermek üzere kabzolunan mal gerek bahası beyan olunsun ve gerek beyan olunmasın kâbız yedinde emanet olarak bilâ teaddin telef ve zâyi olsa zaman lazım gelmez."¹⁶⁴ hükmünü görürüz. Bu haliyle birkaç yönden *sevm-i şirâ*'dan farklılaşmaktadır. Öncelikle *sevm-i şirâ*'da fiyatın belirli olmasının gerekli oluşuna mukabil, *sevm-i nazarda* bunun gerekli olmadığı düzenlenmiştir. Bu hususu Bilmen bir misalle ifade etmektedir:

Meselâ: bir kimse satacağı bir kitabın «bahası yüz kuruştur, götür bak, beğenirsen al» deyip de müşteri de beğenirse yüz kuruşa satın almak üzere alıp götürse de o kitap, hanesinde telef veya zayı olsa kıymetini zamin olur. Velew ki kıymeti tesmiye edilen meblâğdan fazla olsun. Fakat bu kitabın bahası beyan edilmeyerek satıcı «al götür beğenirsen alırsın» deyip, alacak şahıs da «beğenir ise badehu pazarlığı yapıp almak üzere»

¹⁶⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm* (2017), 2:1291.

¹⁶¹ Ayrıca bkz. Pulaşlı, *Şarta Bağlı İşlemler*, 112-113; Antalya, *Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım* (1991), 31.

¹⁶² Antalya, *Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım* (1991), 32.

¹⁶³ Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:55.

¹⁶⁴ Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 59; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm* (2017), 2:428; Mecelle md. 768.

götürdükte teaddisi ve taksiri olmaksızın telef olsa kıymetini zamin olmaz.¹⁶⁵

Sözleşmedeki belirsizlik bazen taraflardan birinin rıza ve iradesini izhar etmeden önce ölümü veya iradesinden *rucu*‘ etmesiyle de meydana gelebilir. Bu belirsizlik sözleşmenin gerçekleşmesine engel olur.¹⁶⁶ Bu durumların gerçekleşmediği ve de müşteri yahut mirasçıların malı tüketmesi hallerinde *sevm-i nazarda* Hanefiler kıymeti ile sorumluluğu, diğer üç mezhep ise emanet sorumluluğu görüşüne sahiptirler.¹⁶⁷ Taraflar *sevm-i şirā*’ yapmak istemiş olup fiyat belirlenmemiş olduğunda, tazmin sorumluluğu da ancak fiyat belirlendiğinde ortaya çıkacaktır.¹⁶⁸ *Sevm-i nazarda* fiyat zikredilmiş olabileceği gibi olmayabilir de. *Sevm-i şirā*’da fiyat belirlenmiş olmak suretiyle satış sözleşmesi tamamlanmaya diğerinden daha yakın durmaktadır. Bu sebeple *sevm-i şirā*’da Mecelle md. 298’de belirtildiği gibi, sorumluluk emanet sorumluluğu değildir. Mecelle’nin ifadesiyle “...mal müşteri yedinde telef ve zâyi oldukça kıyemiyattan olduğu takdirde kıymetini, misliyyattan olduğu takdirde mislini bâyi’e vermesi lâzım gelir.”¹⁶⁹ Burada esasen satıcının icabının devam ettiği ve malı beğenmesi halinde sözleşmenin sadece müşterinin kabulüne bağlı halde beklediğini ve müşterinin henüz sözleşmeyi kesinleştirmemiş olduğu görülür. Ali Haydar Efendi de *Ceride-i Adliyye*’de yayınlanan bir makalesinde, *sevm-i şirā* ile *sevm-i nazar* arasında bir farkın bulunmadığı ve neden iki ayrı maddede Mecelle’de düzenlenmek durumunda kalındığı yolundaki itirazlara bazı cevaplar vererek konuyu aydınlatmıştır. *Sevm-i şirā*’da beğenilirse almak mukavelesinin lafzen yapılmasına vurgu yaparak, sadece niyetle olmasının mümkün olmadığı, ahkâmın umumiyetle niyete değil, fiillere terettüp ettiğini ifade etmiştir. *Şirā*’-satış- sözleşmesinin iki surette olacağı düşünülmüştür. Bunlar; hakikaten veya hükmen bedelin taraflar arasında konuşulup üzerinde anlaşılması ya da bedel üzerinde henüz belirtilen tarzda bir anlaşmanın yapılmaması şeklindedir. Burada esasen bedel üzerindeki mutabakata, iki muamelenin (*şirā*’ ve *nazar*) ayırt edici hususiyeti şeklinde bakılmaktadır. Bu noktada ilk muameledeki teslim alınmış mal üzerindeki sorumluluk tazminat (*damān*) sorumluluğu olmasına mukabil, lafzen *şirā*’

¹⁶⁵ Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:55.

¹⁶⁶ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-Muyesser*, 1:486; Mecelle md. 183.

¹⁶⁷ Kallek, “Müsâveme,” 32:80; Mecelle, md. 183.

¹⁶⁸ *el-Bağdâdî*, *Mecma’u’l-Damânât*, 214; *el-Fetâva’l-Hindîyye*, 3:12; Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm* (2017), 2:1291.

¹⁶⁹ Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 59; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2:393; Antalya, *Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım* (1991), 30 vd.

mukavelesi bulunmadığından *sevm-i nazarda* satıcıdan izinli teslim alınması dolayısıyla emanet sorumluluğu bulunmaktadır. *Sevm-i nazarda* alıcının maksadı satın almak olduğu hâlde bu lafzen izhar edilmemiş yani açıkça belirtilmemiştir.¹⁷⁰

Sonuç

Konuyu nihayetlendirirken ulaştığımız sonuçları bazı Mecelle örneklerine müracaat ederek anlatmak açıklayıcı ve yerinde olacaktır. Mecelle'nin 771. maddesinde *sevm-i şirā'* ve *nazar* olabilecek bazı örneklere yer verilmiştir. Örneğin bir kimse kâse satışı yapılan bir yerden izinsiz bir ürünü eline alıp düşürmesi hâlinde tazmin sorumlusu olmakta, ancak iş yeri sahibinin izniyle alması durumunda tazmin sorumlusu olmamaktadır. İzinli aldığı kâsenin diğer ürünler üzerine düşmesi halinde kırılanlar için tazmin sorumluluğu olmakta, fakat izinli aldığı ilk kâse, tazmin gerektirmeyen emanet sorumluluğuna tabi olmaktadır. Ancak fiyatını öğrenerek satıcının da onayıyla eline aldığı malın düşmesi, *sevm-i şirā'* kabilinden tazmine tabidir. Tarafların farklı fiyat vermeleri sebebi ile fiyatta anlaşılammış olduğu durumlarda mal kabz edilmişse, tüketilme veya itlaf halinde kıyasa muhalif olarak İmam Ebū Hānife ve Ebū Yūsuf'a göre mal, satış bedeli mukabili tazmine konu olur. Mālikilerde bu durumda kıymeti ile tazmin söz konusudur.¹⁷¹

Sevm-i nazarda henüz icabın varlığı söz konusu edilemez. Alıcı mala baktırdıktan sonra sözleşmenin safhaları başlayacaktır. Mal mutlaka satın almak üzere teslim alınmış değildir.¹⁷² Ayrıca müşteri tarafından mal teslim alındığı esnada satın alma niyetinin varlığı da objektif olarak ortaya çıkmış değildir. Bedelin belli olup olmamasının önemsiz oluşu ve ayrıca emanet sorumluluğuna tâbi oluşu, *sevm-i nazarı*n beğenme koşulu ile satış kapsamına dahil olmadığı sonucunu doğurmaktadır.¹⁷³ Müşteri sanki teşhirdeki malın mekanını değiştirmekte ve malın bulunduğu mekan yerine, incelenmek ve bakılmak üzere onu başka bir mekana satıcının muvafakati ile taşımaktadır. Bu yer değişikliğinin satıcının rızası ile olması, konuyu emanet sorumluluğu kapsamında değerlendirmeye neden olmakta ve alıcı elinde kusursuz olarak gerçekleşen hasarın satıcı üzerinde olduğu anlamına gelmektedir. Satıcının bu riske katlanması malın mahiyetinin ancak bu şekilde satılmaya elverişli olduğu ve malını satmakta da istekli ve tabiatıyla

¹⁷⁰ 'Alī Hāydar Efendi, "Sevm-i Şira Sevm-i Nazar," *Ceride-i Adliyye*, 5527.

¹⁷¹ Kallek, "Müşâveme," *DİA*, 32:80.

¹⁷² Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6:55.

¹⁷³ Antalya, *Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım (1991)*, 31.

menfaati olduğu ile izah edilebilir. Mecelle’de *sevm-i şirā*’ için “iştirat etmek üzere”, *sevm-i nazār* için “görmek yahut göstermek üzere” ifadesi kullanılarak aradaki farka işaret edilmekte, yine Mecelle’nin 2 ve 3. maddelerine yapılan vurgu ile de hukuki işlemlerde maksadın önemi ayrıca ortaya çıkmaktadır.

Mecelle’de *sevm-i şirā*’ ile ilgili düzenlemenin (md. 298), yine Mecelle’deki şartlı satış (md.186-189) ve de şart muhayyerliği hükümleri (md. 300-309) ile birlikte değerlendirildiğinde, Türk hukukunda özellikle alıcıya deneme veya gözden geçirme için teslim edilmiş geciktirici mahiyette olan beğenme şartıyla satış hükümleriyle önemli ölçüde benzerlik arz ettiğini söylemek gerekir. Türk hukukunda beğenme şartıyla satış sözleşmesi geciktirici şarta rağmen kurulmuş ve genel görüş itibariyle teslimine bağlı olarak *sevm-i şirā*’daki gibi hasar alıcıya geçmiştir. Üstelik Mecelle tadillerinde *sevm-i şirā*’ ile zilyet olanın malı itlaf etmesi halinde üzerinde anlaşılan bedeli ödemesi ön görülmüştür. Ancak *sevm-i nazār* için (md. 299) aynı şeyi söylemeye imkan yoktur. Burada alıcının maksadı satın almak olduğu halde bu durum açıkça ve lafzen belirtilmemiştir. *Sevm-i nazār*da malın alıcı tarafından görmek veya göstermek üzere alınmış olmasına binaen, alıcın sorumluluğu emanet olarak kabul edilmiş ve hasar satıcıda kalmış, ayrıca sözleşmenin kurucu unsurları Türk hukukundaki düzenlemeden farklı olarak henüz oluşmamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebū ‘Abdillāh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybānī el-Mervezī. *el-Musned* Tah. Ahmed Muhammed Şakir, 8 c. Kahira: Dāru’l-Hadīs, 1416/1995.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Tarih ve Hukûk İstîlâhları Kâmûsu*. İstanbul: OSAV Yayınları, 2018.
- Akıntürk, Turgut ve Derya Ateş. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Özel Borç İlişkileri*. 26. Baskı. İstanbul: Beta, 2017.
- Akıntürk, Turgut. *Satım Akdinde Hasarın İntikali*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1966.
- Akıntürk, Turgut. “Şart ve Mükellefiyet Kavramları Üzerine Bir İnceleme.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27:3 (1970): 219-247.

- Akman, Ahmet. *İslâm Hukukunda Akdî Mesuliyet ve Tazminat (Türk Borçlar Hukuku Mukayeseli)*. Ankara: Adalet, 2019.
- ‘Alâ’uddîn b. ‘Abdirrezzâk. *et-Tekâbuđ fî’l-Fıkhî’l-İslâmî ve Eşeruhu ‘ale’l-Buyû’î’l-Mu‘aşira*. ‘Ammân: Dâru’n-Nefâ’is, 1423/2004.
- ‘Alî el-Ĥafîf. *eđ-Đamân fî’l-Fıkhî’l-İslâmî*. Ķahira: Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, 2000.
- ‘Alî Ĥaydar Efendi. *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. 2. Baskı. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2017.
- ‘Alî Ĥaydar Efendi. *Duraru’l-Ĥukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. İstanbul: Byy., 1314.
- ‘Alî Ĥaydar Efendi. “Sevm-i Şirâ’ Sevm-i Nazar.” *Ceride-i ‘Adliyye*, 101: (1329).
- Antalya, Gökhan. “Türk, İsviçre ve Alman Hukuklarında Tecrübe veya Muayene Şartıyla Satım”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.
- Antalya, Gökhan. *Türk İsviçre ve Alman Hukuklarında Tecrübe veya Muayene (Alıcının Onaylaması) Şartıyla Satım*. İstanbul: Kazancı Hukuk, 1993.
- Apaydın, H. Yunus. “Kabz.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 24: 45-49.
- Apaydın, H. Yunus. “Mevkuf.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 29: 438-440.
- Apaydın, H. Yunus. “Muhayyerlik.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 31:25-30.
- Aral, Fahrettin ve Hasan Ayrancı. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. Genişletilmiş 9. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.
- Aral, Fahrettin ve Hasan Ayrancı. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 11. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Arslanlı, Halil. “Ticari Bey’de Hasar.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 13:4 (1947):1451-1474.
- Arslanlı, Halil. “Mecellede Hasar.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 14:1-2 (1948): 248-271.
- Atalay, Arif. “İslam Hukukunda Kabz.” Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2012.
- Ayan, Mehmet. *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. Gözden Geçirilmiş 11. Baskı. Ankara: Seçkin, 2016.
- Aydın, M. Akif. “İslam Hukukunda Gasp.” *İslâm Tetkikleri Dergisi*, IX (1995): 163-217.
- Aydoğdu, Murat ve Nalan Kahveci. *Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri (Sözleşmeler Hukuku)*. Gözden Geçirilmiş, Yenilenmiş ve Dipnotlu 4. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Aykanat, Mehmet. “Mecelle’de İş Sözleşmesi,” *Kamu-İş* 13:4 (2014): 57-78.
- el-Bağdâdî, Ebû Muhammed b. Ğânim b. Muhammed. *Mecma’u’d-Đamânât*. [Byy]: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ty.
- Berki, Ali Himmet. *Açıklamalı Mecelle*. 2. Baskı. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi 1970.
- el-Buĥârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ’îl. *eş-Şaĥîĥ*. 8 c. Byy: Dâru’l-Ĥilâfeti’l-‘İlmiyye, 1315.

- el-Buhūti, Mañşūr b. Yūnus b. Salāhiddīn. *Keşşāfu'l-Kinā' 'an Metni'l-İknā'*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1982.
- Busaida, Asma S. K. "İslam Hukukunda Sevm-i Şirâ ile Kabz Edilen Malların Hükmü." Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu 2017.
- Ceride-i 'Adliyye*, 1:6 (1338/1922): 286-288.
- Cin, Halil ve Ahmed Akgündüz. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.
- Cürcānī, es-Seyyid eş-Şerīf. *et-Ta'rifât*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akidler*. Konya: Tekin Kitabevi, 2014.
- ed-Derdīr, Ebū'l-Berekāt Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed el-'Adevī. *eş-Şerḥu'l-Kebīr*. [Byy]: Dāru'l-Fikr, ty.
- Ebū Dāvūd, Suleymān b. el-Eş'aş b. İshāk el-Ezdi es-Sicistānī. *Sünen-i Ebî Dāvūd*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Heyet. *el-Fetāva'l-Hindiyye*. Byy: yy, ty.
- el-Mevsū'atu'l-Fikhiyyetu'l-Kuveyyiyye*. 45 c. Kuveyt: Vizāratu'l-Evḳāf ve'ş-Şu'uni'l-İslāmiyye, 1407/1987, 1413/1993, 1415/1995.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*. 6. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. 25. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. 8. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Erişgin, Özlem Söğütlü. *Tarihsel ve Dogmatik Açından Periculum Est Emptoris (Hasar Aliciya Aittir)*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2010.
- Feyzioğlu, F. Necmeddin. *Borçlar Hukuku Akdin Muhtelif Nevileri (Özel Borç İlişkileri)*. 4. Baskı İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1980.
- Feyzioğlu, F. Necmeddin. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Fakülteler Matbaası, 1977.
- Gümüş, M. Alper. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012.
- el-Ḥamevī, Ebū'l-Abbās Şihābuddīn Aḥmed b. Muḥammed. *Ġamzu 'Uyūni'l-Besā'ir*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405/1985.
- el-Ḥaşkefī, 'Alā'uddīn Muḥammed b. Alī b. Muḥammed. *ed-Durru'l-Muḥtār Şerḥu Tenviri'l-Ebsār*. Tah. 'Abdulmun'im Ḥalil İbrāhīm. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/2002.
- Hatemi, Hüseyin ve K. Emre Gökyayla. *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*. 3. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2015.
- el-Ḥaṭṭāb, Şemsuddīn Ebū 'Abdillāh Muḥammed b. Muḥammed b. 'Abdirrahmān. *Mevāhibu'l-Celil fi Şerhi Muḥtasari'l-Ḥalil*. 6 c. [Byy]: Dāru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbn 'Ābidīn, Muḥammed Emīn b. 'Umer b. 'Abdil'azīz. *Raddu'l-Muḥtār 'ale'd-Durri'l-Muḥtār*. Dāru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbn Cuzey, Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed b. Aḥmed. *el-Ḳavānīnu'l-Fikhiyye*. [Byy]: yy., ty.
- İbn Ḳudāme, Ebū Muḥammed Muvaffaḳuddīn 'Abdullāh b. Aḥmed. *el-Muḡnī*. [Ḳāhira]: [Mektebetu'l-Ḳahira], 1388/1968.
- İbn Māce, Ebū 'Abdillāh Muḥammed. *es-Sünen*. 2 c. Tah. Muḥammed Fu'ād 'Abdulbāḳī. Ḳāhira: [Dāru İhyā'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye], 1373/1953.

- İbn Manzūr, Ebū'l-Faḍl Cemāluddīn Muḥammed. *Lisānu'l-'Arab*. Beyrūt: Dāru Şadr, 1414.
- İbn Muflih, Şemsuddīn Muḥammed el-Maḳdisī. *Kitābu'l-Furū'*. Tah. Rā'id b. Sabrī b. Ebī 'Ulf. 'Ammān: Beytu'l-Efkāri'd-Devliyye, 2004.
- İbn Nuceym, Zeynuddīn b. İbrāhīm b. Muḥammed. *el-Baḥru'r-Rā'ik Şerhu Kenzi'd-Deḳā'ik*. [Byy]: Dāru'l-Kitābi'l-İslāmī, ty.
- İbn Nuceym, Zeynuddīn b. İbrāhīm b. Muḥammed. *el-Eşbāh ve'n-Nezāir*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1419 / 1999.
- İbn Raceb, Ebu'l-Ferac Zeynuddīn 'Abdurrahmān b. Aḥmed. *el-Ḳavā'idu'l-Fıḳhiyye*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, [1429/2008].
- İbn Ruşd, Ebū'l-Velīd Muḥammed b. Aḥmed el-Ḳurṭubī. *Bidāyetu'l-Muctehid ve Nihāyetu'l-Muḳtesid*. Ḳahira: Dāru'l-Hadīs, 1425/2004.
- Kallek, Cengiz. "Müsāveme," *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi (DİA)*, 32:79-81.
- el-Ḳarāfi, Ebū'l-'Abbās Şihābuddīn Aḥmed b. İdrīs. *ez-Zeḥira*. Tah. Muḥammed Hiccī. Beyrūt: Dāru'l-Ġarbi'l-İslāmī, 1994.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 2 c., İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- Karaman, Hayreddin. "Akid," *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi (DİA)*, 2: 251-256.
- el-Kāsānī, 'Alā'uddīn Ebū Bekr b. Mes'ūd. *Bedā'i'u's-Şanā'i' fi Tertibi's-Şerā'i'*. Tah. 'Alī Muḥammed Mu'avvaḍ ve 'Adil Aḥmed 'Abdulmevcūd. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1406/1986.
- Kaşak, F. Erdem. "Roma Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Türk Hukukunda Şart (Koşul, Condicio)." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10:2 (2019):548-562.
- Kaşıkçı, Osman. "Eski Hukukumuzda Şarta Bağlı İşlemler." *Prof. Dr. Selâhattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan*, içinde 375-407. İstanbul: Marmara Hukuk Fakültesi, 1999.
- Kaşıkçı, Osman. "Şart," *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi (DİA)*, 38:365-367.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Genişletilmiş 21. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi 2017.
- Kisbet, Mustafa. "İslam Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi." Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa, 2010.
- Kisbet, Mustafa. "İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri." *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010) 477-490.
- Kisbet, Mustafa. "İslām Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi." *İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 1:2 (2015): 1-21.
- Mansūr, 'Abdullaṭif. *el-Ḳabḍu ve Eşeruhū fī'l-'Ukūd*. Yüksek Lisans Tezi, Cāmi'atu'n-Necāhu'l-Vaṭaniyye, Nablus, 2000
- Mecelletu Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslāmī*. Cidde: İslām Konferansı Teşkilatı, 1410/1990.
- Muḥammed Ḳadrī Paşa. *Mursidu'l-Ḥayrān ilā Ma'rifeti'l-Aḥvāli'l-İnsān*. Bülāk: el-Maṭba'atu'l-Kubrā el-Āmīriyye., 1308/1891.
- Mālik b. Enes. *el-Muvatta'*. Tah. Muḥammed Fu'ād 'Abdulbāki. Beyrūt: Dāru İḥyā'i't-Turāşī'l-'Arabī, 1406/1985.

- Muslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *eş-Şahîh*. Tah. Muḥammed Fu'âd 'Abdülbâki. Beyrüt: Dâru İhyâ'î't-Turâşî'l-'Arabî, 1375/1975.
- Oğuzman, M. Kemal ve M. Turgut Öz. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Gözden Geçirilip Güncelleştirilmiş 12. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2016.
- Okur, Sinan. "Roma, Türk-İsviçre ve Avrupa Sözleşme Hukukunda Koşul (Şart) Kavramı ve Hukuki Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme." *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14:1 (2019): 31-101.
- Okur, Sinan. *Borçlar Hukuku Pratik Çalışma Çözüm Metodu ve Örnek Çözümler*. Ankara: Adalet Yayınları, 2020.
- Oruç, Murat. "Satış Sözleşmesinde Riskin Geçişi." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2015.
- Özdemir Recep. "İslâm Hukukunda Şart Muhayyerliği." *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7:1 (2016):139-172.
- Pulaşlı, Hasan. *Şarta Bağlı İşlemler ve Hukuki Sonuçları*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1989.
- Rado, Türkan. *Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1982.
- er-Râfi'î, Ebû'l-Kâsim 'Abdulkerîm b. Muḥammed. *Fethu'l-'Azîz bi Şerhi'l-Vecîz*. [Byy]: Dâru'l-Fikr, ty.
- er-Ramlî, Ebû 'Abdillâh Şemsuddîn Muḥammed. *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrüt: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.
- Remzi, Mehmet ve Sezer Aydın. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 9. Baskı, Ankara: Adalet, 2019.
- es-Semerḳandî, Ebû Bekr 'Alâ'uddîn Muḥammed. *Tuhfetu'l-Fuḳahâ'*. 2. Baskı, [Beyrüt]: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1414/1993.
- es-Seraḥsî, Muḥammed b. Aḥmed. *el-Mebsût*. Beyrüt: Dâru'l-Marife, 1414/1993.
- es-Seraḥsî, Muḥammed b. Aḥmed. *Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr*. Byy: yy., 1971.
- eş-Şâfi'î, Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. İdrîs. *el-Umm*. Beyrüt :Dâru'l-Ma'rifet, 1410/1990.
- eş-Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâluddîn İbrâhîm b. 'Alî b. Yûsuf. *el-Muhezzeb fî Fıḳhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. Tah. Zekerıyyâ 'Umeyrât/'Amîrât. Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1416/1995.
- eş-Şîrbînî, Ḥaṭîb Şemsuddîn Muḥammed b. Aḥmed. *Muḡni'l-Muhtâc*. Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1415/1994.
- Tandoğan, Haluk, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. 5. Baskı İstanbul: [Evrım Dağıtım] 1988.
- et-Tirmizî, Ebû 'İsâ Muḥammed b. 'İsâ. *Sunenu't-Tirmizî*. Tah. 'Abdurrahmân Muḥammed 'Uşmân, nşr. Muḥammed 'Abdulmuḥsin el-Kutebâ. [Byy]: Maṭba'ai Medenî, 1964.
- Topal, Şevket. *İslâm Hukukunda Satış Akdi ve Mülkiyet*. Rize: STS Yayını, 2014.
- Tunçomağ, Kenan. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1974.
- Ülker, İbrahim. *Osmanlı Noterlik Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi 2018.

- Ünal, Mustafa. "İslâm Borçlar Hukukunda Fesad Müeyyidesi ile Kısmi Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Müeyyidelerinin Mukayesesi." *The Journal of Social Science*, 3:6 (2019): 449-473.
- Ünal, Mustafa. *İslâm Hukukunda Haksız Fiil Sorumluluğu*. Ankara: Adalet Yayınevi 2019.
- Yaka Zeki. "İslam Hukukunda Zilyedlik ve Mülkiyet Arasındaki Farklar". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1:2 (2014): 35-52.
- Yaka, Zeki. "İslam Hukukunda Zilyedliğin Hukuki Fonksiyonu". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1:1 (2014): 61-80.
- Yavuz, Cevdet; Faruk Acar ve Burak Özen (haz). *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. Güncellenmiş ve Yenilenmiş 10. Baskı. İstanbul: Beta, 2014.
- Yetiş-Şamlı, Kübra. "Borçlar Kanunu ve CISG Çerçevesinde Hasarın İntikali." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65:1 (2007): 303-349.
- Yıldız, Kemal. *İslâm Sorumluluk Hukuku Akit Dışı Sorumluluk*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- ez-Zebîdî, Ebû'l-Feyd Muḥammed. *Tâcu'l-'Arûs*. Beyrût: Dâru'l-Hidâye, ty.
- ez-Zerkâ, Muştafa Aḥmed. *el-Medḥalu'l-Fıḳhiyyu'l-Âmm*. [Dimeşq]: Dâru'l-Ḳalem, 1418/1998.
- Zevkliler, Aydın ve K. Emre Gökyayla. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. 16. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Zevkliler, Aydın. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. Genişletilmiş 7. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.
- ez-Zeyla'î, 'Uşmân b. 'Alî. *Tebyînu'l-Haḳâ'ik Şerḫu Kenzi'd-Deḳâ'ik*. Ḳâhira: Maṭba'atu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 1414.
- ez-Zuḫaylî, Vehbe. *el-Fıḳhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. [Dimeşq]: Dâru'l-Fıkr, 1309/1989.
- ez-Zuḫaylî, Vehbe. *el-Fıḳhu'l-Ḥanefiyyu'l-Muyesser*. Dimeşq: Dâru'l-Fıkr, 2010.
- ez-Zuḫaylî, Vehbe. *el-Mu'âmelâtu'l-Mâliyye el-Mu'aşira*. [Dimeşq]: Dâru'l-Fıkr, 1423/2002.
- ez-Zuḫaylî, Vehbe. *Naẓariyyetu'd-Ḍamân*. [Dimeşq]: Dâru'l-Fıkr, 2012.